

LIBERTAS

Nr. 49

Juni 2011

Adam Smith

- hans samtid og efterfølgere

Adam Smith

Torben Mark Pedersen

Adam Smith og den skotske oplysning

Henrik Gade Jensen

Das Adam Smith problem - er der noget om snakken?

Eva Agnete Selsing

Adam Smith i tidsmaskinen

Otto Brøns-Petersen

Adam Smiths relevans i dag

Milton Friedman

Libertas genoplives

Torben Mark Pedersen

Boganmeldelse: Richard Wilkinson and Kate Pickett: The spirit level: Why greater equality makes societies stronger

Christian Bjørnskov

Den synlige hånd: Rare følelser, grimme kendsgerninger

Eva Agnete Selsing

Indhold

Adam Smith.....3 <i>Torben Mark Pedersen</i>
Adam Smith og den skotske oplysning.....5 <i>Henrik Gade Jensen</i>
Das Adam Smith problem - er der noget om snakken?.....9 <i>Eva Agnete Selsing</i>

Adam Smith i tidsmaskinen.....13 <i>Otto Brøns-Petersen</i>
Adam Smiths relevans i dag.....20 <i>Milton Friedman</i>
Libertas genopstår.....27 <i>Torben Mark Pedersen</i>
Boganmelse.....29 <i>Christian Bjørnskov</i>
Den synlige hånd.....32 <i>Eva Agnete Selsing</i>

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0903-9341. © Libertas

Tidsskriftet *Libertas*, som udgives af selskabet Libertas, er et uafhængigt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed.

Tidsskriftet *Libertas* postomdeles til abonnenterne.

Tidsskriftet er indekseret i Dansk Artikelindeks.

Offentliggjort materiale – signeret eller usigneret – udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger.

For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

Selskabet Libertas

Libertas er en uafhængig og ikke-partipolitisk gruppe, som har til formål at fremme et åbent samfund baseret på den frie tanke og den frie markedsøkonomi.

Sekretær

Niels Westy Munch-Holbek
info@libertas.dk

Forretningsfører (medlemskab, administration og regnskab)

Christian Bergquist
Østbanegade 105, 4.th.
2100 København Ø,
Tlf./e-mail: 3555 3726 - cbe@libertas.dk

Hjemmeside

www.libertas.dk

Redaktion

Torben Mark Pedersen (ansv.)
Rune Toftegaard Selsing
Niels Westy Munch-Holbek
Henrik Gade Jensen
Rasmus Fonnesbæk Andersen

Redaktionen kan kontaktes på mail:
torbenmarkp@hotmail.com

Præsidium

Bo Andersen, Chresten Andersen, Christopher Arzrouni, Rasmus Bartholdy, Otto Brøns-Petersen, Jacob Wimpffen Bræstrup, Morten Carmel, Lars Christensen, Villy Dall, Flemming Friese-Jensen, Nikolaj Gammeltoft, Hans Christian Hansen, Jens Frederik Hansen, Nicolai Heering, Morten Holm, Gunnar Jacobsen, Henrik Gade Jensen, Palle Steen Jensen, Thomas Breitenbach Jensen, Tage Sværke Jessen, Martin Jul, David B. Karsbøl, Mikkel Kroglund, Kristian Kyndi Laursen, Mikael Bonde Nielsen, Rasmus Dalsgaard Nielsen, Dan Terkildsen, Anders Wivel, Sune Wæsel, Finn Ziegler, Torben Mark Pedersen og Niels Westy Munch-Holbek.

Adam Smith

Af Torben Mark Pedersen

Adam Smith (døbt 16.5.1723, død 17.7.1790) var såvel den moderne nationaløkonomi som den økonomiske liberalismes fader, men bortset fra, at to tidligere Adam Smith prismodtagere har taget afsæt i Adam Smith i deres takketale (Václav Klaus: "Inspiration fra Adam Smith" i Libertas nr. 21 og Gerard Radnitzky: "Den Smithske liberalisme mod den ikke-marxistiske anti-liberalisme" i Libertas nr. 40), så har Libertas kun bragt en enkelt artikel om Adam Smith, nemlig Peter Kurrild-Klitgaards "Adam Smith og kredsen bag National-Velstands Natur" i Libertas nr. 26. Derfor dette temnummer om Adam Smith.

Nationaløkonomiens fader

An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations fra 1776 var den første rigtige videnskabelige afhandling om økonomi, der indeholder både en produktions-, værdi- og fordelingsteori og med en fortolkning af økonomisk historie i lyset af disse principper og sluttende af med kapitler om økonomisk politik udledt ud fra de generelle principper. Og det hele gennemtrænges af temaet om "the obvious and simple system of natural liberty".

Som økonom var Adam Smith først og fremmest optaget af, hvad der skaber nationernes velstand, økonomisk vækstteori, og han fokuserede på arbejdsdelingens betydning for produktivitet og vækst:

"the division of labour is the great cause of the increase of public opulence, which is always proportioned to the industry of the people, and not to the quantity of gold and silver, as is foolishly imagined."¹

Og Adam Smiths indsigter og politikanbefalinger er påfaldende moderne, men alt for upåagtede i dag:

"Little else is requisite to carry a state to the highest degree of opulence from the lowest barbarism but peace, easy taxes, and a tolerable administration of justice: all the rest being brought about by the natural course of things."

Den centrale økonomiske indsigt i *Wealth of Nations* er beskrivelsen af markedsmekanismen, der virker som en usynlig hånd. Selve ideen om, at forfølgelsen af private mål fører til et utilsigtet resultat, der er til alles bedste, var ikke Adam Smiths opdagelse, men han var den første, der forstod ideens dramatiske konsekvenser.

Det er stadig en udbredt manden-på-gaden-socialistisk opfattelse, at en markedsökonomi med profitmaksimerende virksomheder ikke kan tiltros at tilfredsstille grundlæggende menneskelige behov som pleje og sundhed, selv om det altså er en mere end 235 år gammel indsigt, at:

"It is not from the benevolence of the butcher, the brewer or the baker, that we expect our dinner, but from their regard to their own self interest."

Smith var meget opmærksom på, at selvinteresse ikke ubetinget leder til det fælles bedste, men at det kræver bestemte juridiske og institutionelle rammer som privat ejendomsret, økonomisk frihed og et kompetitivt marked. Smith var eksempelvis stærkt kritisk overfor de særinteresser i erhvervslivet, der via lobbyisme forsøger at sikre sig privilegier og beskyttelse mod konkurrence. Også det kender vi alt for godt i dag.

Smiths indsigter går dybere end til "bare" at forstå den grundlæggende markedsmekanisme. Han viser i bog I kapitel 7, hvordan fri konkurrence tenderer til, at prisen bliver lig med produktionsomkostningerne, hvilket tenderer til at sikre en optimal allokering af ressourcer inden for økonomien, og i bog I kapitel 10 viser han, at fri konkurrence på arbejds- og kapitalmarkederne fører til, at nettoafkastet af produktionsfaktorerne bliver ens på tværs af industrier.

Det er mildest talt bemærkelsesværdige indsigter i 1776, selv om Smith ikke formår at samle alle puslespillets brikker til det, økonomer i dag kalder for en generel ligevægt. Det gjorde først Walras 100 år senere i 1874/77, og i virkeligheden var det først i midten af det 20. århundrede, at økonomerne Arrow og Debreu beviste matematisk, at en markedsligevægt er (Pareto-)optimal.

Den skotske oplysning

Smith var en af nøglefigurerne i den skotske oplysning, der ud over Smith omfatter Hutcheson, Steuart, Ferguson og David Hume. Den skotske oplysning

havde særlig fokus på økonomi, moral-filosofi, historie og politik, og det var en skeptisk og moderat oplysning, der så samfundsudviklingen som en evolutionær udvikling, og betragtede fremkomsten af markeds-økonomi, sprog, moral, love og retssædvaner som det utilsigtede resultat af mange individers handlinger og ikke som resultatet af et bevidst design. Om det og meget andet skriver **Henrik Gade Jensen** i artiklen *Adam Smith og den skotske oplysning*.

Adam Smith som moralfilosof

Før Adam Smith beskæftigede sig systematisk med økonomi, var han professor i logik og i moralfilosofi, og i 1759 udgav Smith sit moralfilosofiske hovedværk *The Theory of Moral Sentiments*.

Smiths mål var at forklare årsagen til menneskers evne til at fælde moralske domme på trods af tilbøjeligheden til selvinteresse, og Smith fremsætter en teori om sympati/medfølelse i hvilke, selve det at betragte andre gør mennesker bevidste om dem selv og det moralske i deres egne handlinger. Ifølge Smiths moralteori sætter det sympatiske sentiment os ikke blot i stand til at forstå og deltage i andres tanker og følelser. Det er ifølge Smith kendetegnende for mennesket, at det *ønsker* at føle med andre, skriver **Eva Agnete Selsing**.

Men hvordan hænger det sammen, at Smith i *Theory of Moral Sentiments* beskriver mennesker som havende et ønske om at føle med andre for i *Wealth of Nations* at beskrive mennesker som overvejende drevet af selvinteresse? Er der en grundlæggende modsætning mellem det etiske fundament i henholdsvis *Theory* og *Wealth of Nations*? Eller er der tale om to forskellige sfærer? Om det skriver **Eva Agnete Selsing** i artiklen *Das Adam Smith problem – er der noget om snakken?*

Adam Smith og den moderne verden

Smith var ikke nogen skarp iagttagelse af sin samtids økonomiske udvikling. Han havde ikke blik for tidens rivende teknologiske udvikling, heller ikke selv om dampmaskines opfinder, skotten James Watts, var en bekendt, men det skal siges til Smiths forsvar, at den industrielle revolution først for alvor kom i gang efter Smiths død i 1790.

Selv om Smith forventede, at velstanden og levestandarden ville stige, ville Smith formentlig være blevet positivt overrasket over den økonomiske udvikling i de seneste over 200 år, skriver **Otto Brøns-Petersen** i artiklen om *Adam Smith i tidsmaskinen*. Til gengæld

ville han være blevet skuffet over den politiske udvikling, der har bevæget sig længere væk fra Smiths vision om "*the obvious and simple system of natural liberty*".

Men at Adam Smith er bemærkelsesværdig moderne er både **Otto Brøns-Petersen** og **Milton Friedman** enige om.

Som **Otto Brøns-Petersen** peger på, så er der en stor del af moderne økonomisk teori, der baserer sig på og bygger videre på ideer og indsigter fra Adam Smith. Det gælder som nævnt allerede generel ligevægtsteori, men også moderne økonomer tilhørende Chicago-skolen, den østrigske økonomiske skole og public choice teori er på mange måder Smiths direkte arvtagere, selv om Smith ikke lægger egennytte lige så konsekvent til grund for studiet af politik som af markedet. Også økonomisk vækstteori skylder Adam Smith en del, selv om nyere endogen vækstteori i højere grad fokuserer på teknologisk udvikling og akkumulation af human kapital, end Smith havde blik for, ligesom økonomer der arbejder med eksperimentel økonomi har bekræftet Smiths grundlæggende forudsigelser om markedets usynlige hånd.

Milton Friedman taler om *Adam Smiths relevans i dag* og viser med et udvalg af Smith citater, at mange af Smiths kommentarer til samtidens politik er delige så relevante den dag i dag. Det gælder bl.a. hans kritik af forestillingen om, at den økonomiske udvikling kan planlægges, af offentlig indgriben i erhvervslivet og af ideen om, at virksomheder skal have social ansvarlighed (Corporate Social Responsibility, CSR).

Derimod var Smith langt mere åben over for, at staten skulle spille en rolle i forhold til produktionen af "offentlige goder" og i forhold til at gribe ind i forhold til eksternaliteter, ligesom han var positiv over for en statslig rolle i undervisning. Som **Milton Friedman** viser, så modbeviste netop det 19. århundrede i USA Adam Smith på dette punkt med fremkomsten af et meget stort antal private colleges og universiteter. Det er i virkeligheden udtryk for, at Smith selv undervurderede styrken af den usynlige hånd.

God læsning.

1. *Lectures on Justice, Police, Revenue and Arms*, delivered in the University of Glasgow by Adam Smith, rapporteret af en student i 1763, citeret i Barber, 1979: *A history of economic thought*. Penguin.

Adam Smith og den skotske oplysning

Europa har haft to hovedretninger indenfor oplysningen. Den fransk-radikale oplysning førte frem mod den franske revolution, mens den skotske oplysning, som Adam Smith tilhørte, inspirerede de angelsaksiske samfundssystemer og den amerikanske revolution. Det er i høj grad den skotske oplysning som har ført frem til frihed og velstand.

Af Henrik Gade Jensen

Den europæiske oplysning indeholder mange forskellige og indbyrdes modstridende tanker og tendenser. Ifølge den engelske historiker Jonathan Israel kan der i 1700-tallets europæiske oplysningsfilosofi skelnes mellem to hovedtendenser.

Der er en **radikal oplysning**, der tror, at moralen kan udledes af fornuften, som er ikke-religiøs og næsten sekulær, og som tror på fremskridtets planlægning ved hjælp af videnskab og gennem store reformer. Den tror på folkevilje og demokrati og ønsker rettigheder garanteret af staten.

På den anden side kan der indkredses en mere **moderat oplysning**, som ser fornuft mere som et analyserende redskab frem for et aktivt, motiverende organ. Den moderate oplysning taler også om fremskridt, men ser det mere som en evolutionær udvikling frem for som et mere eller mindre revolutionært projekt. Politisk er de moderate tolerante overfor imperfekte styreformers som monarki og aristokrati og skeptiske over for hastige eller omfattende reformer og egalitarisme. Religiøst er de deister og taler gerne om en vis styrelse eller et forsyn.

Geografisk hørte den radikale oplysning mest til i Frankrig med navne som Diderot, d'Holbach, Helvetius, men også angelsaksere som Tom Paine, Richard Price og William Godwin.

Den moderate oplysning var mere et engelsk-skotsk fænomen med navne som Adam Ferguson, David Hume, Adam Smith og Edmund Burke, men også de

franske tænkere Voltaire og Turgot for står Jonathan Israel som udtryk for skeptisk, moderat oplysning.

Historikeren Jonathan Israel tillægger selv den radikale oplysning æren for nutidens demokrati, individuel frihed, kvindefrigørelse, ligestilling mellem køn, racer og seksuel orientering, ytrings- og religionsfrihed og adskillelse af stat og kirke. Og Israel har ret i, at tanke-måden mellem datidens radikale tænkere og nutidens centrum-venstre paradigme har store ligheder. Omvendt beskyldes den moderate oplysning for at være reaktionær og bagstræberisk og ved ikke at indfri befolkningernes forventninger i slutningen af 1700-tallet også at være medvirkende til den modoplysning, som satte ind fra begyndelsen af 1800-tallet.

Jonathan Israel har ret i at kontrastere oplysnings-tendenserne i Europa, selvom de i samtiden blev set som meget mindre end eftertiden. Men han har uret i vurderingerne af dem.

Den skotske oplysning bar på mange indsigter, som der først er kommet fokus på i det 20. århundrede, og har alt for længe stået i skyggen af den franske oplysning. Ja, ofte når der tales i bestemt form om Oplysningen, tænkes der kun på de franske tænkere.

Skotland var i 1700-tallet et laboratorium for den moderne udvikling. På trods af unionen med England havde Skotland sine egne love, egne universiteter og egen kirke og de intellektuelle forbindelser til Frankrig og Holland var lige så tætte som til England. Selv om Skotland overvejende var et fattigt, ruralt land, begyndte langsomt omkring Glasgow og Edinburgh den industrielle udvikling at pible frem.

Den skotske oplysning havde særligt fokus på økonomi, moralfilosofi, historie og politik – *the science of a statesman or legislator* – og det var indsigter inden for disse områder, som især udmærkede skotterne.

Den centrale indsigt hos skotterne var opfattelsen af det civile eller samfundsmæssige som et uintenderet, evolutionært fænomen. Samfundet i dets udvikling, og det gælder sprog, økonomi, love og retssædvaner, moral og normer er ikke designede eller udtænkt. De er opstået gennem tid og i foreliggende form er de, med Adam Fergusons berømte ord “et resultat af menneskelige handlinger, men ikke af menneskeligt design.”

Samfundet skal forstås som en spontan orden. Det betød bl.a. et opgør med samfundskontraktstankgangen, som havde domineret den politiske filosofi, og som også John Locke tænkte ud fra. Der findes ikke en oprindelig, før-social samfundsform. Der findes heller ikke et naturligt menneske, der er upåvirket af kultur. Mennesket fødes ind i en social sammenhæng og skal studeres i denne kontekst. Det betyder, at mennesket forstås som et socialt individ, der lever i tæt udveksling med andre mennesker. David Hume kritiserede også ideen om en samfundskontrakt og forklarede den gældende lov og ret og lydighedspligten ud fra en udvikling af retsnormer og retssædvaner. Love er også underlagt evolution, når de ses som en generalisering af enkelttilfælde og konkrete afgørelser. De er ikke resultatet af lovgivning, hvor en politisk myndighed har vedtaget at gøre dem gældende, men er vokset frem af praksis. Det britiske retssystem bygger i vid udstrækning på sædvaneret.

Når det uintenderede tillægges en stor rolle i samfundets udvikling, relativiseres samtidig betydningen af hensigten eller motivationen. Om politikere eller samfundsreformatorer har gode eller mindre gode hensigter betyder ikke så meget i forhold til, hvordan det virker i praksis. *The Great Design* er Guds sag og ikke menneskets. Det står igen til i kontrast til den franske oplysning, som tillagde viljen til grandiose samfundsprojekter en stor rolle.

En af de store landvindinger som baggrund for den skotske oplysning kom op gennem 1700-tallet netop med indsigten i interessernes positive og udlignende betydning. Fra antikken og især i middelalderen var stærke interesser som grådighed fordømt som en dødssynd, ligesom alt driftigt og passioneret blev anset for syndigt, men langsomt vokser erkendelsen frem, at

interesser har samfundsgavnige effekter, når de indkapsles eller modsvares med andre interesserer. Fornuften kan ikke styre eller modstå drifter, men bidrage til at kanalisere drifterne i en konstruktiv retning.

Den skotske oplysning er kulminationen på udviklingen væk fra middelalderens verdens-billede præget af en vægt på *ratio*, fornuft, og en med appel om mådehold og begrænsning. I David Humes filosofi bliver de mest ekstreme konsekvenser trukket, hvor ideer endeligt kun opfattes som bevidsthedsindhold, mens de tilbage fra antikken blev opfattet som konstituerende virkeligheden. John Locke aflivede de medfødte ideer, men Hume tog konsekvensen og førte filosofien ud i den mest udtalte skepticisme. Ifølge Hume selv overførte han kun den eksperimentelle metode til filosofien, altså sansede og analyserede bevidstheden selv. Det gav en række uholdbare filosofiske konsekvenser med hensyn til selvreference, men som metode står det som et repræsentativt udtryk for den skotske oplysning.

Den skotske oplysning opdagede samfundet. Hvor tidligere politisk tænkning mest var fokuseret på jura og politik, og især politik blev tæt knyttet til statsræson og suverænenens vilje. Machiavelli og Hobbes er hver på deres måde tænkere, hvor det samfundsvidenskabelige begrænses til det politiske og magtmæssige. Heroverfor står de skotske tænkere, der fokuserede på trægheden og inertien i de menneskelige handlinger. Samfundet er et anonymt resultat af menneskelige handlinger, og samtidig en transformation af de menneskelige motiver. Og samfundet har en autonomi, sine egne bevægelsesprincipper, som ikke kan afledes fra de menneskelige intentioner.

Skotterne gav et nyt og revolutionerende svar på spørgsmålet om samfundets sammenhængskraft. Hvor samfundsordenen i traditionen fra Hobbes og Machiavelli bestod i vold og magt, kun fyrstens eller suverænenens voldsmonopol kunne konstituere den civile fred, peger skotterne på menneskenes indbyrdes moralfølelser som den afgørende cement i samfundet. Lidt forskelligt mellem skotterne blev det formuleret, men generelt lagde de vægt på, at mennesket har gensidige følelser og interesser over for hinanden, og det er disse, som binder individerne sammen til samfund. Nogle talte om en moralsk sans, Adam Smith om en med-følelse eller sympati.

Det er den tanke, som får sit næsten smukke udtryk i Adam Smiths redegørelse for markedet som en

mekanisme for gensidig tilfredsstillelse af hinandens interesser. Kun tiggeren vælger at stå uden for denne proces ved at søge sit udkommende udelukkende fra menneskers humanitet, mens alle andre mennesker appellerer til andres egennytte. Vi bindes sammen af vores gensidige behov og interesser.

Adam Smiths redegørelse for, hvordan mennesker ud fra byttesituationen udvikler arbejdsdeling er her illustrativ. Smith har iagttaget, at hunde ikke udveksler kødben eller andre dyr udveksler et bytte. Når en hund skal have mad af sin herre, indynder den sig og logrer, som når mennesket undtagelsesvis ved slesk og krybende adfærd tilstræber samme metode. Mestendels udvikler mennesket gennem byttesituationer en arbejdsdeling, så man udnytter hinandens evner og ressourcer bedst muligt. Mens dyrearter aldrig er til nogen fordel for hinanden.

Og den arbejdsdeling, som følger med udvekslingen, er med til at udvikle mennesker i forskellige retning. For oprindelig er mennesker ret lige, ifølge Smith, og det er udnyttelsen af arbejdsdelingens fortrinligheder, der genererer forskelle til alles fordel. "Forskellen mellem de mest forskelligartede personligheder, f.eks. mellem en filosof og en almindelig drager på gaden, stammer ikke så meget fra deres natur, som fra vane, skik og brug, og deres uddannelse".

Hvor mange tidligere lagde vægt på den naturlige ulighed mellem mennesker, betoner Smith den naturlige lighed, og det er så socialiteten, der til fælles bedste finudvikler forskellene. Samfundet er i den forstand skaberen af mennesket.

Og så fremhæver Adam Smith igen, hvordan arbejdsdelingen er en bilateral proces mellem to udvekslere, som kun har hver deres egennytte for øje. Men ud af denne proces genereres samfundet. Samfundet er ikke designet, men udviklet. "Denne deling af arbejdet, som medfører så mange fordele, er oprindelig ikke et resultat af nogen form for menneskelige visdom, som forudser og intenderer den almindelige velstand, som den giver anledning til. Den er den nødvendige, om end en meget langsom og gradvis, følge af en bestemt tilbøjelighed i den menneskelige natur, som ikke sigter mod en sådan ekstensiv nytte: tilbøjeligheden til at drive handel, ting om priser og udveksle én ting mod en anden." (Bog 1, Kapitel II).

Den skotske oplysning krediteres ofte at være opdagere af sociologien som videnskab. For først med

skotterne kommer erkendelsen af samfundet, det sociale eller økonomien, som et autonomt område underlagt egne udviklingsprincipper. Netop fordi samfundet skal forklares som et uintenderet produkt af menneskelige handlinger, giver det en paradoksal selvstændighed.

I deres analyser af samfundet viser skotterne sig også som moderate oplysningsmænd. De accepterer den private ejendomsret, de ser samfundets hierarkier og rangordninger som arvede og uden ressentiment, og de bifalder ikke det utopiske eller omfattende, som mange franske intellektuelle på samme tid.

Da filosofen Immanuel Kant skrev sin berømte pamflet "Was ist Aufklärung?" i 1784, indvarslede han en nærmest profetisk tidsalder, hvor menneskene ikke mere var underlagt fremmedstyre fra naturens luner, men i kraft af fornuften og modet til at modstå vaner og fejhed kunne udvikle og perfektionere menneskeheden til et radikalt og næsten utopisk niveau.

Det kunne en skotte ikke have sagt.

Udviklingen sker på baggrund af det bestående og det beståendes gradvise udvikling. Ideen om evolution som princip for samfundets og verdens udvikling blev i vid udtrækning født af skotterne, og kuriøst nok tilskrives Charles Darwins evolutionsteori en vis inspiration herfra. Darwins bedstefar, Erasmus Darwin, tilhørte denne anglo-skotske oplysning, så det er blevet fremhævet, hvorledes evolutionsteorien opstod som en samfundsteori og så overførtes til en teori om arternes udvikling i naturen.

Evolutionsteorien var også med til at underminere et af de klassiske Guds-beviser, det såkaldte design-argument. Fra tilstedeværelsen af en orden og et mønster i naturen, som f.eks. kortlagt af Newton eller Linné, sluttes til en skaber som ophav til denne orden. Et design må skyldes en designer. Det er dette dogme, som skotterne stiller alternative forklaringer op imod ved deres minutiøse undersøgelser af samfundets udviklinger. *Results of human action, but not of human design*, som Adam Ferguson sagde. David Hume argumenterede også afgørende imod design-argumentet i sit religionskritiske essay.

Adam Smiths ide om "den usynlige hånd" er et metaforisk udtryk for samme tanke. Velstanden på markedet skabes ud af individernes gensidige, egennyttige udvekslinger, og resultatet er ikke tilstræbt

af nogen aktør, men opstår som aggregeret produkt af disse interaktioner. "Den usynlige hånd" forklarer således, at hvad der synes at være et resultat af et menneskeligt design, i virkeligheden kan forklares markeds-mæssigt som et resultat af individers ageren. Det ligger til grund for Hayeks teori om den spontane orden, men ellers er det især Robert Nozick, der i *Anarchy, State and Utopia* har udviklet såkaldte "usynlig-hånds-forklaringer". Og Nozick kontrasterer "usynlig-hånds-forklaringer" med moderne varianter af sekulære design-teorier som f.eks. konspirations- og syndebuksteorier, hvor en gruppe tillægges en samlet hensigt og dette bruges til at forklare samfundets tilstande. Også her ser vi, hvordan megen vulgær samfundsteori har fordrejede teologiske rødder.

Jonathan Israel har uret i at kreditere den radikale oplysning for at berede vejen til det moderne demokrati. Mange af tidens overdrevne demokratiske bestræbelser i form af egalitarisme og social engineering har deres rødder i denne del af oplysningen, og dens virkningshistorie er flertydig og speget. Kommunismen var i vid udstrækning en konsekvens af den radikale oplysning, som ikke kun kan affejes som et misfoster, men havde stærke kim i fransk oplysningsfilosofi.

Modsat har den moderate, hovedsageligt anglo-skotske oplysning dannet grundlag for de mest succesrige samfundsdannelser i Nordeuropa og USA, og fortrængningen af denne tradition har været til mere skade end gavn.

Den skotske oplysning skaber paradigmet, inden for hvilket Adam Smith tænker videre og specielt applicerer tankegangen til studiet af økonomi. Når først denne tankehorisont i tiden medtænkes, fremstår hans tanker om markedet egentlig lige så meget som samtidens stemme som en original ånds epokale værk.

Efter Smiths død bliver det dominerende paradigme i Storbritannien præget af Jeremy Bentham's filosofiske radikalisme, der på mange måder er en hybrid mellem radikale og moderate elementer. Benthamismens stærke tro på kalkulation, rationalitet og planlægning og samtidig foragt for sædvane og status quo knytter bevægelsen tættere til fransk oplysning end til angelsaksisk tradition. I dette perspektiv bliver Adam Smith mere til kulminationen på 1700-tallets liberale oplysningsfilosofi, mens 1800-tallets filosofiske radikalisme giver andre betoning og socialistiske

systemer kommer til at dominere ideologierne, og først sent i 1900-tallet genopdages relevansen af Adam Smiths tanker.

Das Adam Smith problem - er der noget om snakken?

En række tyske økonomer postulerede hen mod slutningen af det 19. århundrede, at der var en uoverstigelig modsætning mellem Adam Smiths to hovedværker. Anken var, at man ikke på den ene side kan påstå, at mennesket er grundlæggende sympatisk, men på den anden side hævde, at det er drevet af egeninteresse. Havde de ret?

Eva Agnete Selsing

Var Adam Smith en inkonsistent tænker, der i sit samlede værk postulerede to inkongruente fundament for menneskelig handling? Viser forskellen på de to hovedværker hans udvikling fra et menneske optaget af godgørelse, til et kynisk lommeregnervæsen, for hvem egoisme er den eneste dyd? Og er de to værker filosofisk og moralsk uforenelige?

Dette er, i grove træk, de spørgsmål, der ligger til grund for debatten omkring det, der er blevet døbt 'Das Adam Smith Problem.' Problemet er interessant af flere grunde. For det første, fordi en undersøgelse af diskussionen derom giver os en bedre forståelse af Smiths overordnede tanker om både økonomi, moralfilosofi og retfærdighed. For det andet lader en sådan undersøgelse os antagende den økonomisk-filosofiske ramme, der lige siden udgivelsen af *Wealth of Nations* har præget det vestlige syn på markedsøkonomi, omfordeling og hvordan samfundet indrettes mest hensigtsmæssigt. Endelig, og måske vigtigst, illustrerer selve påstanden om et Adam Smith-problem det afgrundsdybe skel mellem kapitalister og socialister. Dette sidste vender jeg tilbage til hen mod slutningen af artiklen; først en oversigt over rødderne til den diskussion, der har givet navn til problemet.

Debatten kan opdeles i flere stadier, hvoraf den indledende kritik af Smith, som den kom til udtryk fra og med udgivelsen af *Wealth* og frem mod slutningen af det 19. århundrede, kun udgør et delelement. Det er dog denne del, der er væsentligst for at forstå problemet, hvorfor jeg ikke berører den efterfølgende diskussion synderligt, men bliver ved indledningen, så at sige.

Dette yder naturligvis ikke problemet den retfærdighed, det fortjener, idet feltet, med et moderne udtryk, er særdeles differentieret. Men pladsen er knap, og detaljen mindre afgørende for det indeværende formål, som er at give et rids over problemets oprindelse og primære fremsættere. Først dog en kort gennemgang af Smiths tanker om moral.

Theory: Et mindre kendt værk

Meget vand er løbet under broen siden Adam Smith udgav sine to hovedværker i midten og slutningen af det 18. århundrede. Mest kendt er det sidste af disse, nemlig *An Inquiry Into The Nature and Causes of The Wealth of Nations* fra 1776. Som de fleste er klar over, var det i dette værk, at han fremsatte sin berømte teori om den usynlige hånd som det fænomen, der gør markedet til den usammenligneligt bedste velstandsfremmer. Herfra stammer det ligeså berømte citat om, at det ikke er fra bagerens eller slagterens godgørelse, at man skal forvente at få mad på bordet. Det er deres egeninteresse, der får dem til at producere disse goder som de hver især har specialiseret sig i – hver gør det, han er bedst til, hvorved en for samfundet gavnlig arbejdsdeling opstår.

Disse elementer af Smiths oeuvre er lige så velkendte, som de er udskældte af marxistiske økonomer og filosoffer, der ikke bryder sig om markedet. Mindre kendt er det, at Smith tyve år forinden udgivelsen af *Wealth* havde udgivet sit bidrag til moralfilosofien. Kraftigt inspireret af sin mentor, Francis Hutcheson og dennes 'moral sense'-teori og af sin samtidige, gode ven David Hume, producerede Smith et stort anlagt

værk, hvis primære ærinde var en beskrivelse af den måde, vores moralske habitus er kommet i stand på.

The Theory of Moral Sentiments fra 1756 er en komprimeret sag, med meningstætte paragraffer, der på mestendels deskriptiv vis fremlægger de mekanismer, der får mennesket til at handle moralsk. Det er i denne forbindelse væsentligt at bemærke, at Smiths moral-filosofi ikke er eksplicit normativ; det er snarere et stykke moralpsykologisk detektivarbejde, der skal sætte læseren i stand til at begribe de processer, der former vores samfundsmæssige adfærd. Selvom Smith tydeligt er inspireret af sine mentorer og venner, er *Theory* alligevel et nybrud; Hutchesons kongstanke var, at mennesket i moralske anliggender var underlagt en moralsk 'sans,' der stort set kunne koges ned til et begreb om 'godgørelse.' Smith anfægtede, at kun godgørende handlinger skulle kunne være moralske. Også Hume divergerede Smith fra, idet de begge ganske vist fokuserer på 'sympati' som det grundlæggende moralske sentiment, men som Smith nuancerer betragteligt mere end Hume.

Kort fortalt går Smiths teori om moral ud på, at det sympatiske sentiment ikke blot sætter os i stand til at forstå og deltage i andres tanker og følelser. Det er faktisk kendetegnende for mennesket, at det *ønsker* at føle med andre. Allerede bogens første sætning viser dette:

"How selfish soever man may be supposed, there are evidently some principles in his nature, which interest him in the fortune of others, and render their happiness necessary to him, though he derives nothing from it except the pleasure of seeing it." (*Theory*, I.I.i.1.)

Vi tager ganske rigtigt altid udgangspunkt i os selv og de erfaringer, vi hver især gør os – "I judge of your sight by my sight, of your ear by my ear, of your reason by my reason, of your resentment by my resentment, of your love by my love" (*Theory*, I.I.iii.10.) - men vi har en grundlæggende disposition eller evne til at sympatisere med og sætte os ind i andres situation. Dette sympatiske udgangspunkt hjælpes på vej af en fællesmenneskelig, psykologisk mekanisme, som Smith kalder for 'den upartiske iagttager.' Denne er handlingsvejledende:

"If [man] would act so as that the *impartial spectator* may enter into the principles of his conduct, which is what of all things he has the greatest desire to do, he must, upon this, as upon all other occasions, humble

the arrogance of his self-love, and bring it down to something which other men can go along with." (*Theory*, II.II.ii.1.)

I Smiths delvist dydsetiske ramme er det karaktertræk som selvkontrol, kløgt og godgørelse, der lader os agere efter den upartiske iagttagers indirekte handlingsmaksime. 'Indirekte,' fordi Smith ikke, som eksempelvis Kant, mente, at moralske spørgsmål kunne afgøres ved henvisning til en generel regel. Smiths syn på moral er snarere præget af en sædvanebaseret evolutionisme: mens vi vokser op, lærer vi af forældre og andre påvirkningsinstanser – der selv videreformidler nedarvet lærdom - hvordan man gebærder sig. Dette sker ikke ved indprentning af generelle morallove, men ved konkret stillingtagen til partikulære problemer på baggrund af en refleksion over de moralske sentiment, der melder sig hos os i situationen. At Smith dermed var intuitionist er nok for meget sagt, idet han trods alt maner til refleksion over moral generelt, og nok også ville tillade, at man kaldte hans dydskategorier for en slags overordnet handlingsvejledende system. Men, som bogens titel også antyder, var det hans opfattelse, at moral begynder med en følelse. Nøjagtig som hans læremester Hutcheson havde hævdet.

Problemets fødsel: Den Tyske Historiske skole

Das Adam Smith Problem er en betegnelse, der hidrører fra en række tyske økonomer, der alle tilhørte den såkaldte Tyske Historiske Skole. Skolen, hvis teoretiske udgangspunkt var en antagelse om, at økonomiske fænomener ikke – som datidens klassiske, formedelst angelsaksiske, økonomiske skole ellers mentes at hævde - lader sig generalisere på tværs af tid og sted, var aktiv fra midten af det 19. århundrede. Nærmere betegnet fra 1843, hvor Wilhelm Roscher skrev *Grundriß zu Vorlesungen über die Staatswirthschaft: Nach geschichtlicher Methode*. Roscher og hans senere kollegaer i skolen, herunder Gustav Schmoller, kritiserede også den klassiske økonomi for ikke at have et tilstrækkeligt socialpolitisk fokus; af samme grund fik de øgenavnet *Kathedersozialisten*.

Allerede i Smiths samtid var der kritiske røster fra kontinentet angående den angelsaksiske laissez-faire-tilgang til økonomi, som man mente var problematisk – og som Smith (rettelig) sås som repræsentant for. Så tidligt som i 1777 havde en tysk økonom, G. H. Feder, påpeget dette:

“On the whole Dr. Smith seems to trust too much to the harmony of individual interests as producing naturally by their free action general good. Many of his propositions cannot be accepted as principles of universal policy; they are adapted only to a particular stage of industry, wealth, and civilization.” (Cohn 1873, p. 64)

Men det er ikke i den overordnede kritik af den angelsaksiske tilgang til økonomi, at det, vi i dag kender som Adam Smith-problemet, består. Problemet, der stadig diskuteres i dag, består, som det blev formuleret af de tyske kritikere, i den påståede grundlæggende modsætning mellem det etiske fundament i henholdsvis *Theory* og *Wealth of Nations*. Mens sympatien driver værket i *Theory*, er det egeninteressen – som nogle hævder er lig egoisme – der i *Wealth* angiveligt er det bærende menneskelige karaktertræk.

Den første bølge af *Problem*-teoretikere bestod blandt andre af økonomerne Karl Knies, Bruno Hildebrand og A. H. Mueller, alle fra den historiske skole. Hildebrand gik så langt som til at sige, at Smiths egentlige ærinde var at 'forvandle politisk økonomi' til 'en egoisms naturhistorie' (Hildebrand 1848, p. 275). Men det skulle blive en polsk adelsmand ved navn Witold Skarszynski, der for alvor udbredte påstanden om et sådant problem. I henholdsvis 1848 og 1853 havde Knies og Hildebrand fremsat hver deres teori om, at Smith under et tre år langt ophold i Frankrig skulle være blevet så fascineret af de franske 'materialister,' herunder særligt fysiokraterne, at han ved hjemkomsten til Skotland følte sig nødsaget til at forlade sin oprindelige, sympatibaserede position. Denne teori om en 'fransk forbindelse' viderefremmes af Skarszynski i 1878 – i *Adam Smith als Moralphilosoph und Schöpfer der Nationalökonomie: Ein Beitrag zur Geschichte der Nationalökonomie* - sammen med en anden anklage om, at Smith intetsteds i sine værker fremkommer med originale id éer. Disse to, altså teorien om den franske forbindelse, og u-originalitetspåstanden udgør Skarszynskis *Umschwungstheorie*.

Et 'pseudo-problem'?

Meget mere er blevet sagt og skrevet om problemet, men den indledende fase af diskussionen kulminerer med Skarszynski. Og hvad skal man så mene? Er der belæg for at hævde, at Smith var inkonsistent? Og er sympati og egeninteresse gensidigt udelukkende?

Lad os tage spørgsmålene efter tur: Hvad angår den påståede inkonsistens kan man, med redaktørerne af Glasgow-udgaven af *Theory*, D.D. Raphael og A. L. Macfie, hævde, at den beror på en misforståelse:

“The so-called 'Adam Smith problem' was a pseudo-problem based on ignorance and misunderstanding. Anybody who reads TMS, first in one of the earlier editions and then in edition 6, will not have the slightest inclination to be puzzled that the same man wrote this book and WN, or to suppose that he underwent any radical change of view about human conduct.” (Smith [1976], p. 20)

Andre har påpeget, at der i henholdsvis *Theory* og *Wealth* simpelthen er tale om to forskellige sfærer; den første berører den moralske, mens den anden angår vores økonomiske adfærd. Forman-Barzilai (2005) foreslår, at Smiths overordnede tilgang til moral skal ses som koncentriske cirkler, hvor vi i vores nærmeste sfærer primært er præget af sympati og godgørelse, mens de fjerne, økonomiske *dealings* i højere grad er drevet af egeninteresse.

En helt tredje, overraskende, pointe er at finde hos Paganelli (2008), hvor det sandsynliggøres, at *Theory* i virkeligheden udgør et mere prægnant forsvar for egeninteressen end *Wealth*.

Udenfor nummer befinder Brown (1994) sig, hvor det foreslås, at man anlægger et Derrida'sk syn på Smith og dermed finder forskellen på de to værker i måden, de fortælles på. *Theory* er 'dialogisk,' mens *Wealth* er 'monologisk.'

Uden at gå nærmere ind i denne potpourri af løsningsforslag, vil jeg springe til det andet spørgsmål, for det er i besvarelsen af dette, at problemet ifølge denne skribent skal findes; kan vi argumentere overbevisende for, at sympati og egeninteresse ikke udelukker hinanden? Hvis ja, da er Adam Smith-problemet vitterlig et pseudo-problem, for i så fald kunne det meget vel tænkes, at han, som foreslået ovenfor, blot beskriver forskellige sfærer eller adfærdsformer.

Og det siger sig selv, at et menneske sagtens kan være optaget af andres vel, samtidig med, at han tager vare på sine egne interesser. At påstå andet er at anlægge et lige dele pessimistisk og reduktionistisk syn på den menneskelige psyke. Og det er netop denne faldgrube, Smith undgår ved at sætte sig for at beskrive forskellige sider af det handlende menneske; vi er, i nogle

sammenhænge, homo economicus, og i andre, homo sympathicus. Ingen modsætning nødvendig. Det er også, som nævnt i indledningen, denne nuancerethed, der gør ham svær at forstå for en socialistisk agenda, der helst ser individet reduceret til et nummer med et enkelt prædikat; det være sig 'arbejder,' 'offer,' 'udbytter,' 'racist' eller andet fra forenklingens skæve prisme. Blandt andet af den grund er Adam Smith-problemet værd at beskæftige sig med.

Litteratur:

Brown, Vivienne, (1994): *Adam Smith's Discourse: Canonicity, Commerce and Conscience*, London: Routledge.

Cohn, Gustav (1873), *The History and Present State of Political Economy in Germany*, in Hiroshi Mizuta, ed.: *Adam Smith: Critical Responses*, vol. 1, London: Routledge, 2000.

Forman-Barzilai, Fonna (2005): *Sympathy in Space(s): Adam Smith on Proximity*, in *Political Theory*, vol. 33, no. 2, pp. 189-217.

Hildebrand, Bruno (1848), *Die Nationaloekonomie der Gegenwart und Zukunft*, Frankfurt: J. Rütten.

Paganelli, Maria Pia (2008): *The Adam Smith Problem in Reverse: Self-Interest in The Wealth of Nations and The Theory of Moral Sentiments*, in *History of Political Economy*, vol. 40, no. 2., pp. 365-382.

Smith, Adam (1756), *Glasgow Edition of the Works and Correspondence, vol.1, The Theory of Moral Sentiments* (TMS), ed. D. D. Raphael & A. L. Macfie, Indianapolis: Liberty Fund [1976].

Adam Smith i tidsmaskinen

Hvordan ville Adam Smith se på udviklingen det sidste par århundreder? Han ville formentlig have været forbløffet over den økonomiske vækst, skuffet over de politiske institutioner og haft blandede følelser om moderne økonomisk teori.

Af Otto Brøns-Petersen

Lad os foretage et eksperiment, som i sagens natur må være et tankeeksperiment. Lad os opfinde en tidsmaskine og bringe Adam Smith fra slutningen af det 18. århundrede og godt to hundrede år frem til vor tid. Ligesom han forud for at skrive "Nationernes velstand" aflagde et berømt besøg på en nålefabrik, kunne han besøge en moderne virksomhed - f.eks. en IT-virksomhed. Vi kunne tage ham med rundt til forelæsnings på universitetet om økonomi, filosofi, politologi, jura og de andre videnskaber, han selv underviste i på sin tid. Og vi kunne tage ham på en tur i parlamentet, centraladministrationen, kommunerne og hele den vidtforgreneede struktur, som udgør det moderne politiske system.

Hvordan ville han opfatte vor tid? Han ville formentlig blive forbløffet. Han ville have været positivt overrasket over den økonomiske udvikling. Han ville have været skuffet over den politiske. Og han ville have set med blandede, men langt fra usympatiske følelser på økonomisk teori i starten af det enogtyvende århundrede. Det moderne samfund ville på masser af områder ligge milevidt fra, hvad han kunne have forestillet sig om fremtiden. Men han ville alligevel have været i stand til at udpege mange af de *mekanismer*, som havde frembragt den moderne verden. Hans forbløffelse ville have været mindre end hos mange af de klassiske økonomer, som fulgte efter ham. Verden blev mere Smithsk end Marxsk eller Malthusiansk.

Ekspllosionen i levestandard.

Smith forventede, at velstanden og levestandarden ville stige:

The uniform, constant, and uninterrupted effort of every man to better his condition, the principle from which public and national, as well as private opulence is originally derived, is frequently powerful enough to maintain the natural progress of things towards improvement, in spite both of the extravagance of government and of the greatest errors of administration. (Smith 1976 [1776]: 364)

Der begyndte imidlertid i starten af 1800-tallet - omtrent 25 år efter Smiths død i 1790 - en hidtil uset stigning i levestandarden. Verdens folketal er steget til det seks-dobbelte siden 1800. Produktionen er derimod vokset til næsten 60 gange niveauet dengang, svarende til en 10-dobling af den gennemsnitlige levestandard. I England er levestandarden 17 gange større end for to hundrede år siden. Til sammenligning var levestandarden i 1800 ikke engang fordoblet én gang lige siden Kristi fødsel (jf. Maddison 2001).

Det er først med den industrielle revolution, at kontinuerlig økonomisk vækst er blevet standard, så hver generation ser det som naturgivent at blive rigere end sine forældre. De mest optimistiske vurderinger taler om, at den gennemsnitlige årlige vækst før den industrielle revolution kunne svinge sig op på højst et par promiller. Langvarige tilbagegangsperioder var ikke noget særsyn. Større stigninger i levestandarden var midlertidige og fandt sted på baggrund af drastiske fald i folketallet som f.eks. under den sorte død eller andre katastrofer.

Der er selvfølgelig ikke god nationalregnskabsstatistik særlig mange år tilbage i historien. Men man ved fra

skeletfund nogenlunde, hvordan gennemsnitslevialderen har udviklet sig siden tidernes morgen. Man ved også, at levestandard og –alder følges ad. Levealderen tager således også et tigerspring gennem de sidste to hundrede år og ligger i dag på f.eks. 78 år for en dansker. Og den stiger stadig. Fra den industrielle revolutions begyndelse og tilbage til de tidligste skeletter har middelalderen svinget mellem 20 og 40 år (Brøns-Petersen, 2007).

I moderne tid er det over stort set over hele verden en selvfølge, at hver generation har højere indkomst end deres forældre. Inden 1820 var det meget ofte omvendt, fordi indkomsterne stagnerede, og fordi de velhavende fik flere børn end de mindre velhavende. Mere end halvdelen af befolkningen var altså efterkommere af den rigeste halvdel, mens under halvdelen stammede fra den fattigste halvdel.

Selv om væksten i levestandarden er aftaget i bl.a. de vesteuropæiske lande, er specielt en række af landene i den 2. og 3. verden – ikke mindst i Østasien – inde i en markant vækst i levestandarden. Andelen af Verdens befolkning, som lever under 1¼ dollar om dagen er faldet fra 46 pct. i 1990 til 27 pct. i 2005.

Politiske skuffelser

Hvordan ville Smith have set på udviklingen i de politiske institutioner? Han ville formentlig være skuffet. Smith var skeptisk over for politisk magt og tilhænger af en stat med begrænsede opgaver og rækkevidde. Smith (1976 [1776]: 208) argumenterede for, hvad han kaldte *“the obvious and simple system of natural liberty”*. Her gælder, at:

“Every man, as long as he does not violate the laws of justice, is left perfectly free to pursue his own interest his own way, and to bring both his industry and capital into competition with those of any other man, or order of men. The sovereign is completely discharged from a duty, in the attempting to perform which he must always be exposed to innumerable delusions, and for the proper performance of which no human wisdom or knowledge could ever be sufficient; the duty of superintending the industry of private people, and of directing it towards the employments most suitable to the interest of the society.”

Staten bør efter Smiths opfattelse alene løse tre opgaver (selv om han også diskuterede offentlig grundskoleundervisning):

According to the system of natural liberty, the sovereign has only three duties to attend to; three duties of great importance, indeed, but plain and intelligible to common understandings: first, the duty of protecting the society from violence and invasion of other independent societies; secondly, the duty of protecting, as far as possible, every member of the society from the injustice or oppression of every other member of it, or the duty of establishing an exact administration of justice; and, thirdly, the duty of erecting and maintaining certain public works and certain public institutions which it can never be for the interest of any individual, or small number of individuals, to erect and maintain; because the profit could never repay the expense to any individual or small number of individuals, though it may frequently do much more than repay it to a great society.

Trods den markante vækst i produktivitet og produktion er beskatningens andel af indkomsterne steget eksplosivt siden Smiths tid. I England er skatterne vokset tre omtrent tre gange så kraftigt som levestandarden siden slutningen af 1700-tallet til et skattetryk på 36 pct. af BNP i dag. En gennemsnitsbrite betaler altså omkring 50 gange så meget i skat nu som på Smiths tid. England er endda gået fra at være et internationalt set højskattelands på Smiths tid til at være et lavskattelands, så i andre lande – bl.a. Danmark – har udviklingen været betydeligt mere markant: Det danske skattetryk er det højeste i den vestlige verden og udgør knap halvdelen af BNP.

I UK går hver 7. skattepund til at finansiere lov, orden og forsvarsopgaver, mens det i Danmark er én ud af hver 20 skattekrone. De samlede offentlige investeringer i Danmark ligger på et tilsvarende niveau (og dækker andet end Smithsk infrastruktur). Der er altså en meget stor del af budgetterne, som dækker andet end Smiths tre offentlige opgaver. Den moderne stat har bredt sig til at være en generel problemløser frem for at koncentrere sig om de kernefunktioner, Smith anbefalede.

Væksten i de offentlige udgifter skyldes ikke, at den offentlige sektor har haft en højere vækst i produktivitet end den private sektor og altså med fordel kunne forvalte en større del af økonomien. Den er snarere omvendt: Hvor den private sektor har kunnet forvandle ressourcerne til større og større output, har vækst i den offentlige produktion krævet voksende input, fordi der ikke har været særlig høj eller systematisk produktivitetsvækst.

Smith havde ikke i samme grad som sine samtidige liberalistiske tænkere en strategi for at indhegne statsmagtens ekspansion. I de amerikanske kolonier, hvor Smiths samtidige engelske liberale løsrev sig fra den engelske kongemagt i selv samme år, 1776, som "Nationernes velstand" udkom, var der to fremherskende ideer. Det var ikke mindst utilfredshed med Kongens beskatning, snarere end selve tilhørsforholdet til England, som udløste uafhængighedserklæringen. Den ene idé var, at større folkelig kontrol med regeringen i sig selv ville hæmme ekspansionen. Hvis modsætningen var mellem en skattemaksimerende Konge og et skattebetalende folk, kunne en regering "af, ved og for folket" styrke de sidste mod den første. Ikke mindst Thomas Jefferson knyttede stærke forhåbninger til effekten af at styrke befolkningens indflydelse på statsmagten og af at forankre princippet om individuelle rettigheder til liv, frihed og ejendom dybt i dens bevidsthed. Den anden idé var at binde statsmagten med en stærk og restriktiv forfatning og at indbygge *checks-and-balances* i statsapparatet. Især en anden af de amerikanske revolutionære, James Madison, hovedforfatteren til den amerikanske forfatning, var talsmand for denne strategi.

Det er desværre begrænset, hvad vi ved om Smiths vurdering af disse to strategier for holde statsmagten i ave. Det fremgik muligvis af det værk om stat og politik, han skrev på efter Nationernes velstand, men som gik tabt, da han fra sit dødsleje beordrede det ufærdige manuskript brændt.

Smith og moderne økonomisk teori

Hvis Smith ville have været skuffet over statens vækst, må vi gætte på, at han ville have haft mere blandede følelser for moderne økonomisk teori. Tog vi ham med til en forelæsning eller lod ham læse et videnskabeligt tidsskrift ville han nok kunne følge med, men det var især fordi han fra sine meget brede studier var godt bekendt med differentialregning og anden hyppig anvendt matematik. Smiths egen økonomiske forskning var anderledes. Men det hænger nok i vid udstrækning sammen med hans tidsmæssige placering. Han var pionér og om ikke den første økonom så regnes han ofte for økonomisk teoris grundlægger, fordi han samlede, syntetiserede og udviklede samtidens spirende økonomiske tænkning.

Hvor det meste moderne økonomiske forskning går ud på at bestemme udsagn stadig mere præcise, var Smiths forskning præget af at indsamle en bred viden

og opstille generelle forklaringer. Der er megen visdom og sund fornuft i forhold til stringente beviser i Smith. En moderne teoretisk forsker vil typisk opstille teoremer eller modeller, hvor det søges afklaret præcis, hvilke forudsætninger der betinger hvilke konklusioner. En moderne empiriker vil typisk søge at afklare statistiske sandsynligheder for et udsagn og prøve at måle (historiske) kvantitative relationer. Smiths metode var mindre præcis, men bragte ham meget længere omkring og tillod ham mere "grand theorising" end standarden er i det meste nutidig forskning.

Men når det gælder *indholdet* af Smiths teori, hvor finder vi så hans moderne arvtagere? Her kan man godt lade sig forlede til at tro, de er alle vegne, for det er en yndet sport blandt økonomer at spore deres ideer tilbage til Adam Smith. I mange tilfælde er det dog nogle parentetiske bemærkninger, som det hele hænger på - lidt som når den bibelstærke kan finde relevante bibelcitater til enhver lejlighed. Alligevel er Smith bemærkelsesværdig moderne, hans alder taget i betragtning.

Velstandens natur og årsager

Det er værd igen at hæfte sig ved den markante vækst i levestandarden. Smith ville som sagt næppe have troet dens omfang, men han pegede faktisk i meget høj grad på de *mekanismer*, som moderne teori forklarer den med - og i betydeligt større grad end mange af de senere klassiske økonomer. Ricardo, Marx og ikke mindst Malthus forudså derimod, at levestanden kunne komme under pres.

Malthus teori var elegant, enkel og meget overbevisende. Den bygger grundlæggende på to præmisser: 1) faldende skalaafkast i produktionen (af fødevarer), og 2) voksende befolkningsoverskud ved forbedringer i levestandarden. Første kan gælde, f.eks. hvis man til stadighed er nødt til at udnytte mere og mere marginal landbrugsjord. Den anden præmis baserede sig på, at antallet af fødsler var nogenlunde givet af biologiske årsager, mens stigende levestandard ville slå ud i faldende dødelig. Antag f.eks. at levestandarden tog et hop som følge af en forbedring af klimaet. Dødeligheden ville falde, og befolkningen ville vokse, indtil levestandarden - på grund af faldende skalaafkast - var faldet nok til genetablere den oprindelige dødelighed. Slutresultatet af Malthus logik var altså nok større produktion og befolkning, men samme lave levestandard som før.

For Adam Smith var den vigtigste forklaring på nationernes velstand *arbejdsdelingen*. Han beskriver et besøg på en nålefabrik, hvor opdelingen af produktionsprocessen - så én lavede hoveder, en anden filede spidser osv - gjorde arbejderne i stand til producere markant flere nåle, end hvis de skulle producere en hel nål ad gangen hver. Arbejdsdeling og gensidig handel øger det produktive potentiale markant. Men - som Smith påpeger - graden af arbejdsdeling afhænger af *markedets udstrækning*.

“As it is the power of exchanging that gives occasion to the division of labour, so the extent of this division must always be limited by the extent of that power, or, in other words, by the extent of the market. When the market is very small, no person can have any encouragement to dedicate himself entirely to one employment, for want of the power to exchange all that surplus part of the produce of his own labour, which is over and above his own consumption, for such parts of the produce of other men’s labour as he has occasion for”. (ibid. 21)

Gevinsterne ved arbejdsdeling kan bryde den tendens, der ellers ofte vil være til faldende skalaafkast i en økonomi. Dermed vil voksende befolkning ikke - som antaget af Malthus - føre til faldende levestandard, men kan tværtimod øge den samlede produktivitet. Og det er præcis, hvad har karakteriseret først den industrielle revolution og senest globaliseringen, hvor åbningen af markederne internationalt i kølvandet på Murens fald og fortsat vækst i befolkningen har været forbundet med så kraftig stigning i levestandarden. Der findes også eksempler på den modsatte bevægelse - at faldende folketal fører til fald i produktiviteten. Arkæologer har f.eks. konstateret, at Tasmaniens geografiske løsrivelse fra resten af Australien 10.000 år siden til en tilbagegang i teknologisk kunnen (Ridley 2010, 78). Da europæerne ankom, befandt tasmanerne sig ikke alene på et lavere niveau end stammerne på hovedlandet, men også end deres forfædre. Med en mindre befolkning var der ikke basis for så stor specialisering og handel. Den - med Ridleys udtryk - “kollektive hjerne” blev mindre.

Malthus havde dog utvivlsomt fået ret, hvis hans anden præmis om, at voksende levestandard medfører en befolkningsekspllosion, vist sig sand. På et eller andet tidspunkt må det formodes, at befolkningen ville være ekspanderet så meget, at en eller anden faktor var blevet så knap, at skalaafkastet ville begynde at falde. Men selv om det globale folketal som sagt er syvdoblet

siden Malthus tid, er fødselshyppigheden begyndt at aftage. Stigende velstand og faldende børnedødelighed har ført til et fald i antal fødsler pr kvinde, hvilket der i øvrigt kan være gode privatøkonomiske forklaringer på. Med faldet i fødselstallet er der ikke udsigt til, at den globale befolkning vil blive fordoblet igen - tværtimod skønner f.eks. Foley (2000) at folketallet kan stabilisere sig på et niveau omkring 7-8½ mia. mennesker mod ca. 6 mia. i dag.

Voksende skalaafkast er et meget moderne tema i økonomisk teori, f.eks. discipliner som endogen vækst (Romer), monopolistisk konkurrence (Dixit og Stiglitz) og økonomisk geografi (Krugman) og kan forklare en del fænomener. Der er dog næppe tvivl om, at netop Smiths eksempel - markedets udbredelse - er det fortsat mest markante og systematisk forekomne samt ofte ligger bag voksende skalaafkast i andre sammenhænge. Selv om den voksende levestandard har gjort et voldsomt indtryk, er der endvidere fortsat neo-malthusianere, som frygter, at menneskeheden alligevel vil ramme en knaphedsrestriktion, som vil trække levestandarden ned. Men foreløbig er det Smith og ikke Malthus, som fik ret.

Selv om levestandarden er vokset over næsten hele verden siden Smiths tid, er der meget stor *spredning* i den. Også dette fænomen kan Smith hjælpe med til at forklare. Først er der forskelle på, hvor åbne forskellige lande har været for transaktioner med omverdenen. “Markedets udbredelse” var ikke den samme Østtyskland som Vesttyskland eller er den samme i Nordkorea som i Sydkorea. En anden vigtig forklaring på velstand er udrustningen af kapital - jo mere kapital per person, desto mere produktiv er man. Men hvorfor er kapitalapparatet ikke jævnt fordelt over klodens befolkninger?

Få at få et fingerpeg, læs hvad Smith skriver:

“But though the profusion of government must, undoubtedly, have retarded the natural progress of England towards wealth and improvement, it has not been able to stop it. The annual produce of its land and labour is, undoubtedly, much greater at present than it was either at the Restoration or at the Revolution. The capital, therefore, annually employed in cultivating this land, and in maintaining this labour, must likewise be much greater. In the midst of all the exactions of government, this capital has been silently and gradually accumulated by the private frugality and good conduct of individuals, by their universal,

continual, and uninterrupted effort to better their own condition. It is this effort, protected by law and allowed by liberty to exert itself in the manner that is most advantageous, which has maintained the progress of England towards opulence and improvement in almost all former times, and which, it is to be hoped, will do so in all future times” (ibid. 367).

For Smith var der således en klar sammenhæng mellem på den ene side den grundlæggende retsbeskyttelse og beskyttelse mod politisk ekspropriation af privat ejet kapital og på den anden af tilbøjeligheden til at udbygge kapitalapparatet. Kapital er udskudt forbrug, og incitamentet til at forbruge allerede i dag er stærkere, jo mindre sikkert det er, at man selv kommer til at få glæde af det udskudte forbrug. Man kan derfor også formode, at forskelle i beskyttelsen af rettigheder vil spille en rolle for forskellige landes position. Med det udgangspunkt ville Smith givetvis kunnet nikke genkendende til den moderne *ny-institutionelle økonomiske skole* (f.eks. North og Coase), som netop betoner betydningen af grundlæggende institutioner til at beskytte privat ejendom og frit indgåede kontrakter. Det er forskelle på netop dette punkt, som ifølge ny-institutionalister kan forklare historiske forskelle i velstandsudvikling kloden over. Og i de såkaldte vækstregressioner - der er en empirisk tilgang til at kortlægge de faktorer, der har størst målelig indflydelse på landenes velstandsniveau - slår beskyttelse af grundlæggende økonomiske rettigheder ret kraftigt ud, både direkte og indirekte gennem forskellene i kapitaludrustning.

Mekanismerne bag den betydelige vækst i levestandarden siden Smith burde han altså kunne blive enige med en hel del moderne økonomer om: Stigende skalaafkast ved en voksende befolkning og et voksende marked, som ved fri international handel tillader øget arbejdsdeling og specialiseringsgevinster, og voksende kapitaludrustning, baseret på grundlæggende institutioner til beskyttelse af ejendomsret og frihed til at disponere.

Egennyttens

Hvordan ville Smith se på moderne antagelser om, hvad der motiverer økonomiske aktører? Smith var om ikke ophavsmand, så en tidlig promotor for at tage udgangspunkt i *egennytte* som nøgle til at forstå menneskelig adfærd. Det kom til at sætte sig varige indtryk på økonomisk videnskab. Smith havde ganske vist i sit moralfilosofiske værk “The Theory of Moral Sentiments” (1759) – som altså lå før “Wealth of

Nations” (1776) - argumenteret for, at mennesker generelt opfører sig, så det virker sympatisk på en upartisk iagttager. Det blev længe diskuteret, om der var et særligt “Adam Smith problem” på grund af en tilsyneladende modsætning mellem de to adfærdsforklaringer, men der er i dag ret bred enighed om, at de ikke er uforenelige i Smiths tænkning.

Givet er det imidlertid, at egennyttetilgangen var kontroversiel på Smiths tid. Det er den for så vidt stadig, men økonomer har generelt skærpet antagelsen siden Smith. Ikke mindst økonomer fra den såkaldte Chicago skole har indført en metode, hvor man ser på, hvor langt man kan forklare adfærd og fænomener i samfundsvidenskaberne med udgangspunkt i antagelsen om individuelt, nyttemaksimerende agenter. Det skal ses på baggrund af den chicagoske videnskabsteoretiske tilgang, *positive economics* (Friedman 1953), som går ud på at vurdere økonomiske teorier ikke efter deres antagelsers realisme, men deres evne til at forudsige. Så selv om der kan findes eksempler på, at aktører ikke nyttemaksimerer rationelt i meget snæver forstand, kan antagelsen alligevel efter Chicagoskolens opfattelse være den bedst egnede og mest robuste.

En lang række moderne økonomer har samtidig påpeget, at institutioner bør kunne stå for den *stress-test* ikke at være sårbar over for aktører, som optræder egennyttigt. Friedman og Alchian har eksempelvis peget på, at virksomheder måske ikke profitmaksimerer eksplicit i praksis, men at konkurrencen vil eliminere virksomheder, der afviger væsentligt fra, hvordan en profitmaksimerende virksomhed ville agere. Antagelsen om profitmaksimerende adfærd giver derfor en meget god forudsigelsesevne.

James Buchanan og andre kontraktarianske økonomer har argumenteret kraftigt for, at politiske institutioner bør designes, så de så vidt muligt kan modstå egennyttige aktører. Derfor anvender de typisk en arbejdsantagelse om staten som en *Leviathan* – det vil sige vil forsøge at maksimere magthavernes økonomiske udbytte.

Ideen om stress-testen ville slet ikke være fremmed for Smith. Han ville kende det fra sin samtidige gode ven, filosofen (og økonomen med meget mere) David Hume (1985 [1742]: 42), der sagde:

“Political writers have established it as a maxim, that, in contriving any system of government, and fixing the

several checks and controls of the constitution, every man ought to be considered a knave, and to have no other end, in all his actions, than private interest”.

Og vi er nu i virkeligheden ved at bevæge os ind ved kernen af Smiths økonomisk-videnskabelige projekt.

“Som styret af en usynlig hånd”

For der er to vigtige, forbundne temaer i “Nationernes velstand”. For det første så Smith markedsøkonomien som et system, der fungerer, uafhængigt af om nogen kontrollerer og styrer det eller har det samlede overblik. Som Newton før Smith beskrev den fysiske verden som en orden styret af nogle simple lovmæssigheder, og som Darwin efter beskrev den biologiske verden som en omfattende kompleks orden frembragt ved simpel mutation og selektion (i øvrigt stærkt inspireret af studier af Smith og Malthus), så beskrev Smith økonomien som et spontant, ikke-konstrueret fænomen primært drevet af aktører med fokus på deres egne individuelle mål. Prismekanismen virkede *som om* markedet var styret af en “usynlig hånd”.

For det andet argumenterede Smith for den vigtige pointe, at markedssystemet ikke alene består stress-testen. I markedsøkonomien fører egennyttige handlinger decideret til gunstige konsekvenser for alle andre: “Det er ikke på grund af slagterens, ølbryggerens eller bagerens godgørelse, at vi forventer at få mad på bordet, men fordi det er i deres interesse. Vi henvender os ikke til deres menneskekærlighed, men til deres selvskhed” (Smith 1976 [1776]: 60). Smith var, trods sin kritik af ham, i virkeligheden ganske fascineret af den kontroversielle Bernard de Mandeville, som i 1714 havde argumenteret for, at summen af syndige enkelt-handlinger kunne være en gunstig helhed – og omvendt, at summen af dydige handlinger kunne blive ragnarok. De Mandeville illustrerede sin pointe med en fabel om et samfund af bier, hvor omvendelsen af bierne fra syndige til dydige førte samfundets undergang. Smith var ikke helt så radikal og anså ikke bageren og bryggerens egennyttige handlinger for direkte syndige. Men han ville fjerne forestillingen om, at der var en direkte kobling mellem en handlingens moralske status og dens gode effekt på samfundet.

Smiths opfattelse af, hvordan nutidens økonomer har forvaltet hans arvegods på dette punkt, ville formentlig være farvet af, om han havde gjort ophold tidligere i det tyvende århundrede på turen i tidsmaskinen. Specielt i perioden efter 1. verdenskrig og frem til 1970'erne ville han have mødt en udbredt opfattelse af, at det økono-

miske system kunne og burde planlægges, også blandt økonomer. Moderne økonomer er betydeligt mere skeptiske. Det skyldes både erfaringerne med forsøg på planøkonomi i praksis frem til Murens fald og en teoretisk kritik, som i høj grad har været inspireret af Smith. Særligt økonomer fra den østrigsk økonomiske skole med Ludwig von Mises og Friedrich Hayek i spidsen har kritiseret det videnskabelige grundlag for at kunne planlægge økonomien.

Hayeks projekt var til dels sammenfaldende med Smith: Han anså markedssystemet for en spontan, kompleks orden, som det var umuligt at genskabe eller overgå ved planlægning. Den formentlig mest lige linje fra Smith over Hayek går til Vernon Smith. Han har på den ene side gennem sine eksperimentale studier afkræftet Chicagoøkonomernes meget vidtgående antagelser om agenternes rationalitet og egennytte, men til gengæld bekræftet, at markedssystemet formår at koordinere og integrere handlinger fra kognitivt mere begrænsede virkelige personer. Som Vernon Smith udtrykte det i sin Nobelprisforelæsning:

“In experimental economics the eighteenth century Scottish tradition is revealed in the observation of emergent order in numerous studies of existing market institutions such as the continuous double auction (CDA). To paraphrase Adam Smith, people in these experiments are led to promote group welfare enhancing social ends that are not part of their intention. This principle is supported by hundreds of experiments whose environments and institutions (sealed bid, posted offer and others besides CDA) may exceed the capacity of formal game theoretic analysis to articulate predictive models. But they do not exceed the functional capacity of collectives of incompletely informed human decision makers, whose autonomic mental algorithms coordinate behavior through the rules of the institution–social algorithms–to generate high levels of measured performance”. (V. Smith 2002, 509-10).

Kollektive valg

Der er store dele af moderne økonomisk teori, som man ikke finder så meget om i Smiths værker, og som ville have været nye for ham. Det gælder måske især konjunkturteori. Men det gælder også, hvad der i dag kaldes “public choice-teori” - altså teorien om politiske beslutninger. I public choice-teorien føres forudsætningen om egennyttige aktører over på politiske beslutningstagere. Politik må ifølge James Buchanan lige som markedet betragtes som *transaktioner* mellem

individer med hver deres motiver, aldrig som en overordnet, overindividuel plan. Selv om Adam Smith bestemt ikke var fremmed for denne betragtning, har George Stigler med en vis pointe kunnet kritisere ham for ikke at lægge egennytte lige så konsekvent til grund for studiet af politik som af markedet. Tværtimod havde Smith trods sin betydelige skepsis over for politiske magthavere også det formål med Nationernes velstand at *rådgive og overtale* dem om visdommen i f.eks. frihandel. I modsætning til bageren og bryggeren satsede Smith altså i en vis udstrækning på Kongen, Parlamentet og embedsværkets godgørelse.

Nu ved vi som sagt ikke, hvad Smith ville have sagt i sit værk om politik, hvis det var blevet færdig. Givet er det i hvert fald, at moderne public choice-teori ikke svækker, men nok snarere styrker Smiths skepsis over for politiske løsninger. Det skyldes, at incitamentene i politiske beslutningsstrukturer ifølge public choice-teori ikke fører til så gunstige overordnede udfald som incitamentene på markedet. Hvor markedet undtagelsesvist er præget af eksternaliteter, som kan lede til "markedsfejl" og rationale for intervention, er politiske beslutninger systematisk behæftet med eksternaliteter, som efterlader potentielle økonomiske gevinster udnyttede tilbage. Man kan gætte på, at Smith hverken ville finde analyse eller konklusioner fra public choice-teori fremmede.

Nu er det naturligvis al sammen gætværk. Og selv om fysikerne ikke længere udelukker den teoretiske mulighed for at bygge en tidsmaskine, er der et godt argument for, at tidsrejser aldrig bliver mulige i praksis. Hvis de bliver det, burde tidsrejsende fra fremtiden allerede have været her! Så vi må nøjes med at lade Adam Smith tale gennem sine værker og tankeeksperimenter.

Referencer

Brøns-Petersen, O. (2007). "Den gode fejltagelse". *Weekendavisen Ideer* 11.5.2007

Foley, Duncan K., (2000). "Stabilization of human population through economic increasing returns," *Economics Letters* vol. 68(3)

Friedman, M. (1953). *Essays in Positive Economics*. Chicago: University of Chicago Press

Hume, D. (1985): *Essays. Moral, Political and Literary*. Indianapolis: Liberty Classics.

Maddison, A (2001): *The World Economy*. Paris: OECD.

Ridley, M (2010): *The Rational Optimist*. London: Fourth Estate.

Smith, A. (1759): *The Theory of Moral Sentiments*. www.econlib.org

– (1976 [1776]): *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Chicago: The University of Chicago Press samt www.econlib.org

Smith, V. (2002): Nobel Prize lecture. www.nobelprize.org

UNDP (2010): *The Millennium development report 2010*. www.undp.org

Adam Smiths relevans i dag

I 200 året for udgivelsen af *Wealth of Nations* i 1976 holdt Milton Friedman dette indlæg på Mont Pelerin Societys møde. Ifølge Milton Friedman er Smiths indsigter på mange måder lige så relevante i dag, som de var for 200 år siden. Artiklen baserer sig ekstensivt på citater fra *Wealth of Nations*, og disse er i modsætning til resten af artiklen gengivet på originalsproget. Talen er publiceret af The University of Chicago, Graduate School of Business, Selected Papers No. 5.

Af Milton Friedman. Oversat af Torben Mark Pedersen

“Historien gentager sig aldrig.” Men “der er intet nyt under solen.” 1976 er ikke 1776. Men alligevel er der flere forhold, der gør Adam Smith umiddelbart meget mere relevant i dag, end han var på 100 års dagen for udgivelsen af “Wealth of Nations” i 1876. I dag såvel som i 1776:

“by restraining, either by high duties, or by absolute prohibitions, the importation of such goods from foreign countries as can be produced at home, the monopoly of the home market is more or less secured to the domestic industry employed in producing them.” (I, 418).

I langt højere grad i dag end i 1776 er restriktioner på udenrigshandlen påført gennem detaljerede indgreb i den indenlandske handel. I dag som dengang afviger staten meget langt fra de grundlæggende funktioner, som Smith betragtede som de eneste, der er i overensstemmelse med “obvious and simple system of natural liberty.”

Adam Smith var en radikal og revolutionær i sin tid – præcis som de af os, der i dag prædiker laissez faire, er i vor tid. Han var ikke nogen apologet for købmænd og producenter, eller mere generelt andre særinteresser, men betragtede dem som de største forhindringer for laissez faire – præcis som vi gør i dag. Han havde heller ikke nogen stor tiltro til sine chancer for succes – ikke mere end vi har i dag. Han skrev:

“To expect, indeed, that the freedom of trade should ever be entirely restored in Great Britain, is as absurd as to expect that an Oceana or Utopia should ever be established in it. Not only the prejudices of the public, but what is much more unconquerable, the private

interests of many individuals, irresistibly oppose it. Were the officers of the army to oppose with the same zeal and unanimity any reduction in the number of forces, with which master manufacturers set themselves against every law that is likely to increase the number of their rivals in the home market; were the former to animate their soldiers, in the same manner as the latter enflame their workmen, to attack with violence and outrage the proposers of such regulation; to attempt to reduce the army would be as dangerous as it has now become to attempt to diminish in any respect the monopoly which our manufacturers have obtained against us. This monopoly has so much increased the number of some particular tribes of them, that, like an overgrown standing army, they have become formidable to the government, and upon many occasions intimidates the legislature. The member of parliament who supports every proposal for strengthening this monopoly, is sure to acquire not only the reputation of understanding trade, but great popularity and influence with an order of men whose numbers and wealth render them of great importance. If he opposes them, on the contrary, and still more if he has authority enough to be able to thwart them, neither the most acknowledged probity, nor the highest rank, nor the greatest public services, can protect him from the most infamous abuse and detraction, from personal insults, nor sometimes from real danger, arising from the in silent outrage of furious and disappointed monopolists (I, 435-36).

Vi er i en tilsvarende situation i dag – bortset fra at vi må udvide “the tribes of monopolists” til at inkludere ikke alene virksomheder, der er beskyttet fra konkurrence, men også fagforeninger, skolelærere,

indkomstoverførselsmodtagere, og så videre og så videre.

Adam Smiths pessimisme viste sig at være delvist berettiget. I 1846, 70 år efter *Wealth of Nations* udkom, indvarslede ophævelsen af kornlovene i England en tæt tilnærmelse til den frihandel, han betragtede som en drøm. På den anden side af Atlanten, blev en tilsvarende grad af frihed for international handel aldrig opnået, men samme grad af intern handel blev. I det sidste århundrede, er vi nået cirklen rundt. Over hele verden er området med frihandel - internationalt og nationalt - aftaget. Den ene handelsrestriktion er kommet efter en anden. Selv hvor handelen er friest som internt i USA i dag, spiller regeringen i dag en langt større rolle end den nogensinde gjorde i Adam Smiths tid, for slet ikke at tale om det 19. århundredes storhedstid med *laissez faire*.

Sikkert det mest muntre budskab vi kan udlede fra Adam Smith i år 1976 er, at vi også kan vise sig at være forkert på den, når vi også er bange for, at "to expect... that the freedom of trade should ever be entirely restored" i USA eller England, er "lige så absurd som at forvente at et Oceania eller Utopia skulle etablere sig der."

I. Specifikke forhold

Adam Smith er ikke kun relevant for 1976 i den generelle forstand, der lige er påvist, og som afspejler pendulets svingning tilbage til et "overgoverned society", med Walter Lippmans udtryk, men også med hensyn til meget specifikke spørgsmål om politik. Jeg skal illustrere den ekstraordinære samtidighed af *Wealth of Nations* med eksempler fra mit eget land, men jeg er ikke i tvivl om, at tilsvarende slående eksempler kunne findes af mine med medlemmer fra deres egne mere end 30 lande.

1.

Vi er for nylig blevet stopfordret med den seneste udmattende serie af præsident primærvalg og valgkampagner. Er der en bedre beskrivelse af deltagernes kvalifikationer, med deres karakteristiske og simplistiske optagethed af kortsigts sager og taktik, end Adam Smiths's henvisning til "that insidious and crafty animal, vulgarly called a statesman or politician, whose counsels are directed by the momentary fluctuations of affairs." (I, 432-33).

2.

Et omfattende lovforslag fra det demokratiske parti er Humphrey-Hawkins loven, der retter sig mod at "establish a process of long-range economic planning", der sætter en langsigtet fuld beskæftigelses mål ... på 3 pct. voksen arbejdsløshed, som skal opnås så hurtigt som muligt, men ikke indenfor mere end fire år efter datoen for lovens ikrafttræden, og som skaber et omfattende statsapparat til opnåelsen af dette formål.

Af de bunker af papir, som er blevet spildt på pro og con for dette lovforslag og dets umiddelbare forgænger (Humphrey-Javits loven), er ingen mere kortfattet og præcist end denne kommentar fra Adam Smith:

"The statesman, who should attempt to direct private people in what manner they ought to employ their capitals, would not only load himself with a most unnecessary attention, but assume an authority which could safely be trusted, not only to no single person, but to no council or senate whatever, and which would be nowhere so dangerous as in the hands of a man who had folly and presumption enough to fancy himself fit to exercise it." (I, 421).

Har nogen nutidig politisk kommentator beskrevet Hubert Humphrey mere præcist, eller mere katastrofalt?

3.

Eller overvej Adam Smiths kommentar til forslaget fra præsidentkandidat Ronald Reagan om at decentralisere regeringen ved at tilbageføre funktioner og skatter fra den føderale regering til staterne og byerne:

"The abuses which sometimes creep into the local and provincial administration of a local or provincial revenue, how enormous soever they may appear, are in reality, however, almost always very trifling, in comparison of those which commonly take place in the administration of the avenue of a great empire. They are, besides, much more easily corrected (II, 222).

4.

Eller vurder han kommentar til resultatet af væksten i den offentlige indgriben i erhvervslivet i form af ICC, FCC, Amtrak, Con-rail osv.:

"Though the profusion of government must, undoubtedly, have retarded the natural progress of

England towards wealth and improvement, it has not been able to stop it," (I, 327).

"The uniform, constant, and uninterrupted effort of every man to better his condition, the principle from which public and national, as well as private opulence is originally derived, is frequently powerful enough to maintain the natural progress of things towards improvement, in spite both of the extravagance of government, and of the greatest errors of administration." (I, 325).

Denne kommentar er særlig relevant i lyset af tendensen for frihedens fjender til at tilskrive alle verdens fejl til markedsøkonomien og alle fremskridt til det gode ved statslig intervention. Som Smith understreger, forbedringer er kommet på trods af, ikke på grund af offentlig indgriben i markedsøkonomien.

5.

John Kenneth Galbraith, som i øjeblikket laver en BBC tv serie om økonomer gennem tiderne har et syn på Adam Smiths relevans i dag, der er meget forskelligt fra mit. Han skriver, at:

"der må foretages en skarp og indlysende skelnen mellem, hvad der var vigtigt i 1776 og hvad der er vigtigt i dag. Den første er meget stor, den anden, bortset fra i fantasier hos dem, der misbruger Smith som en profet for reaktionen, er meget mindre ... Smith er ikke en profet for vor tid."

Måske er denne attitude simpelthen Galbraiths defensive reaktion på Smiths ødelæggende 1776 anmeldelse af Galbraiths 1958 *Affluent society* med dets understregning af kontrasten mellem private velstand og offentlig elendighed, og dens nedvurdering af "halefinner" [på biler] og andre dele af iøjnefaldende forbrug:

"It is the highest impertinence and presumption ... in kings and ministers, to pretend to watch over the economy of private people, and to restrain their expense, either by sumptuary laws, or by prohibiting the importation of foreign luxuries. They are themselves always, and without exception, the greatest spendthrifts in the society. Let them look well after their own expense and they may safely trust private people with theirs. If their own extravagance does not ruin the state, that of their subjects never will," (I, 328).

Dertil kan tilføjes Smiths ødelæggende kommentar:

"There is no art which one government sooner learns of another, than that of draining money from the pockets of the people," (II, 346).

6.

Som et andet eksempel på Smiths relevans for bestemte forhold, er her hans kommentar til den vidt proklamerede "virksomhedernes sociale ansvar" og til de kvalmende tv reklamer, der portrætterer Exxon og dets modparter i erhvervslivet som nogen, der primært er optaget af at bevare miljøet:

"I have never known much good done by those who affected to trade for the public good."

Han fortsætter med at sige, og her var han uretmæssig optimistisk:

"It is an affectation, indeed, not very common among merchants, and very few words need be employed in dissuading them from it," (I, 421).

Uheldigvis, som George Stigler har ofte beklaget, udviste Adam Smith en ukarakteristisk tilbageholdenhed på dette punkt og fortalte os aldrig, hvad de "few words" er.

7.

Det piner mig at måtte konkludere denne opremsning af Smiths relevans for specifikke områder i 1976 – men ærlighed tvinger mig til det – med to tilfælde i hvilke, Smith kommer med argumenter for interventionisme og statisme, den ene lille, den anden af stor betydning.

Det mindre tilfælde er Smiths forsvar for en juridisk bindende maksimal rente – som delvist provokerede Jeremy Bentham's efterfølgende fremragende pamflet til forsvar, *Of usury*.

Smith er, selvfølgelig, realistisk omkring begrænsningerne i en sådan lovgivning, og bemærker at, hvor "interest of money has been prohibited by law ... [it] has been found from experience to increase the evil of usury." (I, 338). I overensstemmelse hermed anbefalede han, at den maksimale "rate ought always to be somewhat above the lowest market price, or the price which is commonly paid for the use of money by those who can give the most undoubted security." (I, 338). Omvendt fortsætter han med at sige:

“the legal rate ... ought not to be much above the lowest market rate. If the legal rate of interest in Great Britain, for example, was fixed so high as eight or ten per cent, the greater part of the money which was to be lent, would be lent to prodigals and projectors who alone would be willing to give this high interest. Sober people, who will give for the use of money no more than a part of what they are likely to make by the use of it, would not venture into the competition. A great part of the capital of the country would thus be kept out of the hands which were most likely to make a profitable and advantageous use of it, and thrown into those which were most likely to waste and destroy it,” (I, 338).

Dette er en højst ukarakteristisk passage. Hvor er den “højeste uforkammethed og formodninger” for hvilke Smith andre steder straffer ministre, der “pretend to watch over the economy of private people”? Hvor er den tro, der tidligere er kommet til udtryk i “the uniform, constant, and uninterrupted effort of every man to better his condition”? Hvor er den anerkendelse af, at rentetageren fortjener den samme beskrivelse, som han giver smugleren?:

“a person who, though no doubt highly blamable for violating the laws of his country, is frequently incapable of violating those of natural justice, and would have been, in every respect, an excellent citizen, had not the laws of his country made that a crime which nature never meant to be so,” (II, 381).

8.

Det større tilfælde i hvilket Smith kommer med et argument, der siden er anvendt effektivt af statister og interventionister er nøglepassagen i hvilken, han beskriver de tre pligter, som “the system of natural liberty leaves the sovereign.” De første to er uanfægtelige:

“first, ... protecting the society from the violence and invasion of other independent societies; secondly ... protecting, as far as possible, every member of the society from the injustice or oppression of every other member of it, or ... establishing an exact administration of justice.”

Udåden sker med den tredje:

“the duty of erecting and maintaining certain public works and certain public institutions, which it can never be for the interest of any individual, or small number of individuals, to erect and maintain; because

the profit could never repay the expense to any individual or small number of individuals, though it may frequently do much more than repay it to a great society,” (II, 184-185).

Standard lærebogseksemplet er luftforurening: Din skorsten udleder røg, der sviner mit vasketøj; du tvinger mig til at bytte en ren skjorte med en beskidt; jeg ville være mere end villig til at gøre det til den rette pris, men omkostningerne knyttet til sådanne transaktioner er uforholdsmæssigt høje, og derfor anbefales en statslig regulering af luftforureningen. Et andet standardeksempel er fyrtårnseksemplet, som Smith utvivlsomt ville have accepteret. Problemet er, at der ikke sker nogen transaktion mellem individerne, der ikke påvirker tredjepart i en eller anden grad, hvor trivial den end måtte være, så der er bogstaveligt talt ingen statslig intervention, som der ikke kan argumenteres for på samme måde.

Den tredje pligt, der påkalder sig relativt grundige overvejelser, er en udåd, fordi den på den ene side, fortolket rigtigt, ikke giver en gyldig grund for staten, på den anden side, kan den bruges til at retfærdiggøre en fuldstændig ubegrænset udvidelse af statsmagten. Det valide element er argumentet for statslig intervention fra naboskabseffekter – eller eksterne økonomier og disøkonomier i økonomernes tekniske terminologi.

Hvis en persons handlinger påfører andre omkostninger eller fordele for hvilke, det ikke er muligt for ham at kompensere eller opkræve betaling, så er strengt frivillig udveksling ikke mulig; naboskabseffekten er en ufrivillig udveksling, der påføres andre personer.

Smiths eget udsagn om “pligten” er ensidig på to forskellige måder. For det første overvejer han kun positive eksterne effekter, ikke negative. Den nuværende populære forurening og miljøargumenter kan derfor ikke så ligetil omfattes af hans formuleringer, selv om hans centrale pointe passer på dem. For det andet, og langt vigtigere efter min mening, så omfatter hans udsagn ikke de eksterne effekter af statslige handlinger i udførelsen af sine pligter, selv om, som vi skal se, hans diskussion af bestemte offentlige aktiviteter gør. Den væsentlige overvejelse, der foranlediger tredjepartseffekter af private handlinger er vanskeligheden ved at identificere eksterne omkostninger eller gevinster; hvis identifikation var relativt ligetil, så ville det være muligt at gøre dem til genstand for frivillig handlen. Men den samme overvejelse hindrer statens handlinger, når det er svært at vurdere nettoeffekterne af de

eksterne omkostninger og gevinster og svært at undgå at pålægge endnu en række eksterne omkostninger og gevinster, når staten forsøger at rette op. Dertil kommer, at statslige handlinger har yderligere eksterne effekter gennem sin finansiering, og derigennem udgør den en fare for friheden, der stammer fra statsmagtens vækst.

Måske har forrige århundredes store intellektuelle fejlslutning på dette område været den dobbeltstandard, der har været anvendt på vurderingen af markedet og politiske handlinger. En "markedsfejl" – om det er som fravær af konkurrence eller ekstern effekt (hvilket svarer til, som den nyere litteratur har vist [Coase], transaktionsomkostninger) – har været betragtet som en umiddelbar retfærdiggørelse for statslig intervention. Men den politiske mekanisme har også sine "fejl". Det er fejlagtigt at sammenligne det faktiske marked med den "ideelle" politiske struktur. Man må enten sammenligne det virkelige med det virkelige eller det ideelle med det ideelle. Desværre, så falder Smith selv i denne grøft.

Smith præciserede i betydeligt omfang de "public works" og "public institutions", han medregnede i sin tredje pligt. De var først og fremmest dem, der kræves for at udføre de første to pligter med at sørge for forsvar og retsvæsen. Dernæst kom dem, der krævedes "for facilitating the commerce of the society," i hvilken han inkluderede "necessary for facilitating commerce in general," "good roads, bridges, navigable canals, harbours, etc." (II, 215). Selv om han anbefalede, at omkostningerne for disse så vidt muligt skulle afholdes af specifikke gebyrer [brugerbetaling]: "tolls and other particular charges" (II, 215), så betragtede han ikke muligheden for at finansiere dem på denne måde som undergravende for argumentet for statslig i stedet for privat opførelse. Hvis en bro eller sejlbar kanal kan finansieres med brugerbetaling, hvorfor kan det så ikke foregå i privat regi? Smith overvejer eksplicit spørgsmålet, og bemærker, at "canals are better in the hands of private persons than of commissioners" (II, 216-17), men konkluderer alligevel på, hvad der synes at være et utilstrækkeligt grundlag, at "the tolls for the maintenance of a high road, cannot with any safety be made the property of private persons." (II, 217). Smith går fra de opgaver og institutioner til fremme af handlen i almindelighed til dem for "facilitating particular branches of commerce." (II, 223). Her er hans hovedbekymring måder til at beskytte udenrigshandlen, specielt med "barbariske" nationer. Men efterhånden som han udvidede sin analyse,

vender afsnittet sig til hans berømte angreb på aktieselskaber.

Den sidste store kategori af institutioner, som Smith inkluderede i sin tredje pligt, var "the institutions for the education of youth" (II, 244). Også her foretrækker han finansiering med brugerbetaling. På trods af Smiths accept af det passende i statslig etablering og drift af sådanne institutioner, så reserverer han størstedelen af diskussionen til et svidende angreb på effekten af statslig eller kirkelig kontrol med uddannelsesinstitutioner – og hans bemærkninger har relevans i dag. Han bemærker:

"Those parts of education . . . for teaching of which there are no public institutions, are generally the best taught. When a young man goes to a fencing or a dancing school, he does not indeed always learn to fence or to dance very well; but he seldom fails of learning to fence or to dance, (II, 253-54)."

I dag, prøv at tale fransk med en, der er færdig med en offentlig folkeskole – eller fra en Berlitz skole.

"Were there no public institutions for education, no system, no science would be taught for which there was not some demand; or which the circumstances of the times did not render it either necessary, or convenient, or at least fashionable to learn." (II, 266).

På trods af den første antagelse, at oprettelsen af uddannelsesinstitutioner for ungdommen omfattes af den tredje pligt, så leder disse overvejelser ham til at spørge: "Ought the public, therefore, to give no attention... to the education of the people?" og at svare ret tvetydigt: "In some cases, it ought, in others it need not." (II, 267) ... "In a civilized and commercial society the education of the common people requires ... the attention of the public more than that of people of some rank and fortune." (II, 269).

Han konkluderer:

"For a very small expense, the public can facilitate, can encourage, and can even impose upon almost the whole body of the people, the necessity of acquiring those most essential parts of education [to read, write, and account]. The public can facilitate this acquisition by establishing in every parish or district a little school, where children may be taught for a reward so moderate, that even a common labourer may afford it; the master being partly, but not wholly paid by the

public; because, if he was wholly, or even principally paid by it, he would soon learn to neglect his business." (II, 270).

Som denne korte sammenfatning antyder, så betragtede Smith ikke selv sin tredje pligt som åbnende plads for omfattende statslige aktiviteter. Jeg kritiserer ham ikke for ikke at anerkende potentialet for misbrug. Selv om hans forudseenhed får os til at analysere *Wealth of Nations*, som om den var en samtidig publikation, så havde han ikke vores erfaring men måtte forlade sig på sin egen. For at illustrere det på en triviell måde, kunne nogen skrive i dag, som han gjorde dengang, "The post office ... has been successfully managed by, I believe, every sort of government?" (II, 303).

Men siden han skrev, så har der nærmest ikke været en eneste aktivitet, som ikke har været betragtet som passende for statslig intervention af Smiths grunde. Det er let at antage, som Smith selv gør igen og igen, at der er eksterne effekter, som gør det ene eller andet i "offentlighedens interesse", selv om det ikke er i "interest of any individual or small number of individuals." Der er ikke nogen alment accepterede objektive kriterier for at vurdere sådanne påstande, til at måle graden af eksterne effekter, for at identificere de eksterne effekter af statslig indblanding, og for at sætte dem overfor de eksterne effekter af at overlade sagen i private hænder. Overfladisk set har videnskabelige cost-benefit analyser rejst på Smiths grundlag vist sig at være en veritabel trojansk hest.

II Generelle spørgsmål

Ud over de særlige spørgsmål, der lige er diskuteret, ligger Smiths store betydning for 1976 og hans store præstationer – som Hayek og andre så veltalende har pointeret – i doktrinen om den "usynlige hånd", hans vision om den måde, hvorpå millioner af individers frivillige handlinger kan koordineres gennem prissystemet uden central styring:

"As every individual, therefore, endeavors as much as he can both to employ his capital in the support of domestic industry, and so to direct that industry that its produce may be of the greatest value; every individual necessarily labours to render the annual revenue of the society as great as he can. He generally, indeed, neither intends to promote the public interest, nor knows how much he is promoting it ... he intends only his own gain, and he is in this, as in many other cases, led by an invisible hand to promote an end which was no part of his intention. Nor is it always the worse for

the society that it was no part of it. By pursuing his own interest he frequently promotes that of the society more effectually than when he really intends to promote it," (I, 421).

Dette er en meget sofistikeret og subtil indsigt. Markedet, hvor hvert individ forfølger sine egne mål, uden nogen central styring til at fastsætte samfundsmæssige prioriteringer, undgå dobbeltarbejde og koordinerende aktiviteter, ligner kaos for det blotte øje. Men gennem Smiths øje ser vi, at det er et velordnet og velfungerende system, der opstår ud af menneskets handlinger, selv om det ikke er bevidst skabt af mennesker. Det er et system, som muliggør koordineringen af millioner af menneskers spredte viden og færdigheder til et fælles mål.

Mennesker, der producerer gummi i Malaysia, grafit i Mexico, tømmer i staten Washington og utallige andre, samarbejder i produktionen af en ordinær viskelæder-toppet blyblyant – for nu at bruge Leonard Reads levende billede – selv om der ikke er nogen verdensregering, som de alle er underkastet, intet fælles sprog i hvilket de kan tale sammen, og ingen viden om det formål, for hvilket de samarbejder.

Smith fortolkes ofte – og kritiseres – som en egoistens og selvishedens ypperstepræst. Det er meget langt fra at være tilfældet. Han var først og fremmest en videnskabsmand, der, drevet af en fornemmelse for forundring, optaget af modstrider i økonomiens proces, søgte "some chain of intermediate events, which, by connecting them with something that has gone before, may render the whole course of the universe consistent and of a piece." Den subtile analyse af prissystemet var resultatet.

Men for det andet, på det moralske niveau, betragtede Smith sympati som et menneskeligt træk, men et træk der var sjældent, og som der måtte økonomiseres med. Han ville have argumenteret for, at den usynlige hånd var langt mere effektiv end regeringens synlige hånd mht. at mobilisere ikke alene materielle ressourcer for umiddelbare egoistiske mål, men også medfølelse for uselviske, velgørende formål. Og det 19. århundrede er en dramatisk bekræftelse herpå. I både USA og England kom det århundrede omtrent så tæt på Smiths "system of natural liberty", som det er rimeligt at håbe at opnå. Og i begge lande var der i det århundrede den største udgydelse af velgørenhed, som verden endnu har set. Det var i USA et århundrede, der frembragte en spredning af private colleges

og universiteter, af udenlandske repræsentationer, af non-profit lokalhospitaller, af "Society for the Prevention of Cruelty to Animals", af ikke-offentlige "offentlige" biblioteker, af Rockefeller og Carnegie fondene, og så videre og så videre. I England er den overvejende del af hospitalssenge i dag i hospitaller, der var opført i det 19. århundrede af private.

Selv om Smith kun udvikler den regulerende markeds-mekanisme i *Wealth of Nations*, så er han allerede i *Theory of Moral Sentiments* fuldt ud bevidst om forskellen mellem en påtvunget orden, og hvad han ville have kaldt en naturlig orden. I mit eget favorit Smith citat giver han en ødelæggende kritik af den moderne, godhedsinterventionist, der ønsker at angribe store sociale problemer ved hjælp af en politisk mekanisme. Smiths navn for ham var "The man of system."

"The man of system ... seems to imagine that he can arrange the different members of a great society with as much ease as the hand arranges the different pieces upon a chessboard; he does not consider that the pieces upon the chessboard have no other principle of motion besides that which the hand impresses upon them; but that, in the great chess-board of human society, every single piece has a principle of motion of its own, altogether different from that which the legislature might choose to impress upon it. If those two principles coincide and act in the same direction, the game of human society will go on easily and harmoniously, and is very likely to be happy and successful. If they are opposite or different, the game will go on miserably, and the society must be at all times in the highest degree of disorder." (*Theory of Moral Sentiments*, pp. 342-43.)

Manglende evne til at forstå denne dybe indsigt har skabt en usynlig hånd i politik, der er præcis det modsatte af den usynlige hånd på markedet. I politik er mænd, der har til hensigt at fremme en samfundsinteresse, "led by an invisible hand to promote an end which was no part of" deres intentioner. De bliver frontfigurer for særinteresser, de aldrig bevidst ville tjene. De ender med at ofre de samfundsmæssige interesser til fordel for særinteresser, forbrugerinteresser på bekostning af producentinteresser, af masserne der aldrig går på college på bekostning af dem, der går på college, fra den fattige arbejderklasse, der er ofre for beskæftigelsesskatter til fordel for middelklassen, der får uforholdsmæssige fordele fra indkomstoverførsler, og så videre.

Den usynlige hånd i politik er lige så potent skadelig kraft, som økonomiens usynlige hånd er gavnlig. I øjeblikket synes den usynlige hånd i politik beklageligvis at have førertrøjen. Men udsigterne er ikke helt og aldeles mørke. Den langt større evne hos millioner af almindelige mennesker til at finde smuthuller i den offentlige regulering er større end de færre millioner bureau-kraters evne til at stoppe de smuthuller, og det skaber et vist rum for frihed. Det offentliges ineffektivitet frembringer borgernes vrede, skaber håb for et skatteoprør og ansporer til en udbredt anti-Washington vrede. Måske er det ikke fuldstændig indbildning at håbe, at vores egne kornlove også en dag vil blive ophævet.

Libertas genoplives

Af Torben Mark Pedersen

Selskabet Libertas kan fejre 25 års jubilæum i år. Selskabet blev stiftet i 1986, og bladet Libertas er udgivet siden 1987.

Både Selskabet og bladet Libertas har imidlertid levet en hensygnende tilværelse i de seneste snart mange år.

Bladet er kun udkommet 3 gange siden 2003, og aktivitetsniveauet i Selskabet har stort set begrænset sig til en årlig julefrokost med en julebuffet, som selv hjemmeplejen i København ikke ville spise de gamle af med.

Det bliver der lavet om på nu.

Sammen med Niels Westy Munch-Holbek har overtegnede taget initiativ til at genoplive Libertas som et selskab for intellektuel debat om liberalisme og markedsøkonomi, og centralt i projektet er en regelmæssig udgivelse af bladet Libertas.

Der er nedsat en ny redaktionskomite med overtegnede som redaktør, og en styregruppe for Selskabet med Niels Westy Munch-Holbek som sekretær.

Der er lagt en plan for Libertas, for udgivelsen af bladet og for aktiviteter i Selskabet:

Bladet, aktiviteter og medlemsfordele

Bladet Libertas vil fremover udkomme 3 gange om året med faste terminer i februar, juni og oktober.

Her får du letlæste artikler på et højt fagligt niveau om liberalisme, idehistorie, frimarkedsøkonomi, filosofi, politik og historie. På dansk.

Hvert nummer af Libertas vil have et tema, men der vil også blive plads til artikler udenfor tema samt boganmeldelser og andet.

Arrangementer: I forbindelse med hver udgivelse vil der blive afholdt et arrangement eller debataften, hvor en eller flere af bladets skribenter vil holde et oplæg om emnet.

Mindst én gang om året afholdes en større konference. Foreløbig er planlagt:

4. juni 2011: Libertas' 25 års jubilæumssymposium om Adam Smith med uddeling af Adam Smith prisen 2011.

Februar 2012: Konference om den østrigske skole

Den årlige Adam Smith middag d. 4. juni i år.

10. december i år holdes den årlige julefrokost, hvor det kulinariske niveau vil blive hævet et par kokkehuer fra de seneste års.

Et til to arrangementer derudover, det kan være fejring af skattefrihedsdag eller andet. Det overvejes at arrangere en særforevisning af filmatiseringen af Ayn Rands *Atlas Shrugged*.

Bogklub og studiekredse: Bogklubarrangementer og studiekredse: Libertas har allieret sig med Kapitalistisk bogdebat, og der vil blive afholdt mindst 3 bogklub-arrangementer og mindst én større studiekreds hvert år.

Der har allerede været afholdt et bogklubarrangement med læsning af David Friedmans "Machinery of Freedom".

Til efteråret vil der blive afholdt en studiekreds i østrigsk økonomi med 4-5 møder som optakt til februarnummeret af Libertas om den østrigske skole samt konferencen om samme emne i februar måned.

Artikelarkiv med ældre artikler fra bladet, der fremover kun bliver tilgængelig for medlemmer.

Alle arrangementer og medlemsfordele vil fremover være **eksklusivt** for medlemmer af Libertas.

Medlemskab koster 180 kr. for 2011.

Ny redaktion

Bladet Libertas har fået ny redaktion med Torben Mark Pedersen som ny ansvarshavende redaktør. Derudover består redaktionen af Niels Westy Munch-Holbek, Rune Toftegaard Selsing, Henrik Gade Jensen og Rasmus Fonnesbæk Andersen.

Bladet vil udkomme 3 gange om året med faste terminer: februar, juni og oktober.

Planlagte udgivelser

Nr. 49 udgives juni 2011 med **Adam Smith – hans samtid og efterfølgere** som tema. Bladet udkommer den 4. juni og uddeles til deltagere i Adam Smith symposiet. Bladet indeholder artikler og boganmeldelser af Henrik Gade Jensen, Eva Agnete Selsing, Otto Brøns-Petersen, Milton Friedman, Torben Mark Pedersen og Christian Bjørnskov.

Nr. 50 udgives oktober 2011. Jubilæumsudgave, fejring af Libertas' 25 års jubilæum. Adam Smith prisen 2011. Tema om **Liberalisme og dens forhold til kultur, nationalstat og indvandring**.

Deadline for indlæg: 10. september.

Nr. 51 udkommer februar 2012 og temaet er **den østrigske skole**. Der afholdes en større konference i forbindelse med udgivelsen.

Deadline for indlæg: 3. januar 2012.

Nr. 52 udkommer juni 2012, tema endnu ikke fastlagt.

Deadline for indlæg: 1. maj 2012.

Læsere, der kunne tænke sig at skrive artikler, boganmeldelser eller andet, kan henvende sig til torbenmarkp@hotmail.com

Selskabet Libertas

Selskabet Libertas har fået ny sekretær, Niels Westy Munch-Holbek, der vil være den drivende kraft for selskabets aktiviteter. Christian Bergquist er forretningsfører. Derudover består styregruppen af Torben Mark Pedersen, Lasse Christensen Dyrbye, Chresten Heide Anderson, Lisbeth Røge Jensen, og Thomas Breitenbach Jensen.

Styregruppen vil stå for selskabets øvrige aktiviteter, møder og konferencer samt har ansvar for hjemmeside, Facebook, medlemskab og økonomi.

Bliv medlem

Abonnement på bladet Libertas, adgang til artikelarkiv, deltagelse i konferencer, møder, julefrokost, Adam Smith middag, bogklubarrangement, studiekredse m.m. vil være eksklusivt for medlemmer af Libertas.

Medlemskab koster 180 kr. for 2011.

Medlemskab tegnes ved at indbetale beløbet på konto 1551-8080577.

Send samtidig oplysninger om navn, adresse og e-mail til cbe@libertas.dk

Boganmeldelse

Richard Wilkinson og Kate Pickett: *The Spirit level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger.*

Af Christian Bjørnskov

Richard Wilkinson og Kate Picketts *The Spirit Level* er hurtigt blevet en international bestseller siden den blev udgivet sidst i 2009 i Storbritannien og sidste år i USA. 23. februar i år kom diskussionen til Danmark, da tænketanken Cevea under overskriften "Hvem betaler prisen for ulighed?" afholdt debatmøde på Vartov i København.

Bogen leverer det klare budskab, at økonomisk ulighed skaber svage samfund. Hvis nogen skulle være i tvivl om budskabets politiske alvor, har Bill Clintons tidligere arbejdsminister Robert Reich skrevet forordet til bogen. En lang række journalister og kommentatorer, ikke mindst folk som New York Times Nobelprisvinder Paul Krugman, anbefalede bogen. Cevea håbede tydeligvis, at man ville tage Wilkinson og Pickett lige så alvorligt i Danmark, som man har gjort i blandt andet forfatterens hjemland og i Sverige.

Bogen starter med en almindelig påstand, der kendes fra socialdemokraten Richard Layards lykkebog: Når et samfund har nået et vist velstandsniveau, indebærer øget velstand *ikke* øget lykke eller tilfredshed.

Implikationen er da, at man bør fokusere på noget andet, hvilket Wilkinson og Pickett gør: De fokuserer på forskelle i økonomiske resultater mellem et lands indbyggere. De argumenterer herefter for, at ulighed er forbundet med en lang række samfundsproblemer, såsom lav tilfredshed, kort levealder, mere kriminalitet, dårligere børnevelfærd, og mindre affaldssortering.

Et problem for de to englændere, der begge er epidemiologer, er at nationaløkonomer og statskundskaere generelt ikke har været særligt imponerede af bogen. Den glimrende svenske økonom Andreas Bergh fra Lunds Universitet skrev

således i en kronik i Information, at "så snart man føjer andre data til, eventuelt fra andre lande, fra et andet år eller fra helt andre kilder end dem, som Wilkinson og Pickett bruger, kan man let komme til det modsatte resultat: Pludselig har ulighed ikke det mindste at gøre med f.eks. kriminalitetsniveau eller forventet levealder." Andre har peget på det kritisable i, at forfatterne tager Layards påstand som et indiskutabelt udgangspunkt, selvom uafhængige undersøgelser har stillet store spørgsmålstejn ved den.

Englændernes omgang med data og referencer er, med andre ord, stærkt problematisk. Som jeg understregede sidste år i *Population and Development Review*, falder bogen skræmmende ofte på alle tre spørgsmål, man kan stille til denne type forskning: 1) Kan resultaterne overleve, at man sletter særlige datapunkter eller lægger ekstra punkter til? 2) Kan resultaterne overleve, at man kontrollerer for andre relevante faktorer? Og 3) er resultaterne kausale, dvs. skyldes udfald Y at X er større eller mindre?

Et punkt, som er en af bogens styrker rent pædagogisk, men Bergh peger på som dens store akademiske svaghed, er brugen af plots. De simple punktdiagrammer, der kan virke så overbevisende for ikke-økonomer, viser ofte Wilkinson og Picketts problemer og afslører, hvad de bevidst ignorerer. Mange af diagrammerne kan ganske enkelt ikke holde til tommelfingertesten: Placer din tommelfinger over det, der ligner det vigtigste datapunkt, og se om den sammenhæng, diagrammet skulle vise, stadig er der. I *The Spirit Level* er dette datapunkt forbløffende ofte Japan eller USA – to lande, der på en lang række andre punkter er fundamentalt anderledes end resten – og den simple test vælter en række af englændernes konklusioner. Man kan også spørge, hvorfor de to forfattere vælger ikke at inkludere

lande som Sydkorea, Taiwan eller Tjekkiet, som vi har samme information om.

Som en del andre anmeldere har bemærket, lider bogen også under en noget selektiv udvælgelse af de studier, forfatterne baserer sig på. Som Andreas Bergh noterer i *Information*, hviler Wilkinson og Picketts konklusioner oftest på ældre studier med simple metoder. Nyere studier med større mængder mere præcise data, ikke mindst dem, der muliggør at man sammenligner de samme lande over tid, giver meget blandede resultater. Hvis ulighed virkeligt var så dårligt for et lands velbefindende, måtte man jo regne med, at øgede indkomstkløfter ville føre til relativt dårligere resultater. Stigninger i ulighed er bare ikke forbundet med negative ændringer i livskvalitet eller andre slags velfærd. Tværtimod kan man nogle gange se det modsatte, når f.eks. en relativt rig elites særlige efterspørgsel efter sundhedsydelser og andet trækker den generelle kvalitet op.

Der er således mange forhold, der taler stærkt imod Wilkinson og Picketts konklusioner, uanset hvor populære de måtte være i det politiske establishment. Og så har vi ikke engang nævnt det tredje nødvendige spørgsmål om kausalitet, som i sig selv vælter en række tidligere studiers konklusioner. De to englændere ignorerer simpelthen almindelig akademisk grundighed og kritik. Resultater er, at *The Spirit Level* ikke evner at overbevise dem, der ikke allerede er overbeviste. Det er en videnskabeligt særdeles svag bog, men forfatterne har formået at overbevise kommentatorer og politikere om, at det er frontlinjeforskning. Der burde deres korstog ende.

Referencer

Andreas Bergh. 2011. Sammenhæng mellem ulighed og ringe livskvalitet er ikke bevist. *Information*, 24. februar.

Christian Bjørnskov. 2010. Richard Wilkinson and Kate Pickett: *The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger*. *Population and Development Review*, vol. 36, 395-403.

Richard Wilkinson og Kate Pickett. 2010. *The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger*.

New York: Bloomsbury Press (US edition).

Skrivevejledning

Indlæg

Redaktionen modtager gerne indlæg af enhver art – f.eks. artikler, bog- og filmanmeldelser, noveller, essays og illustrationer (fotos, tegninger, diagrammer o.l.) – men påtager sig intet ansvar for materiale, der tilsendes uopfordret.

Indlæg sendes til redaktionen på:

torbenmarkp@hotmail.com

- Alle indlæg skal være skrevet i Word-format
- Artikler skal være forsynet med et kort resumé på maks. 100 ord.
- En kort forfatterbiografi på maks. 50 ord

Kommende numre af Libertas

Nr. 50 udgives oktober 2011. Jubilæumsudgave, fejring af Libertas' 25 års jubilæum. Uddeling af Adam Smith prisen 2011. Tema om **Liberalisme og dens forhold til kultur, nationalstat og indvandring**.

Deadline for indlæg: 10. september.

Nr. 51 udkommer februar 2012 og temaet er **den østrigske skole**. Der afholdes en større konference i forbindelse med udgivelsen.

Deadline for indlæg: 3. januar 2012.

Nr. 52 udkommer juni 2012, tema endnu ikke fastlagt.

Deadline for indlæg: 1. maj 2012.

Bidragydere til dette nummer

Torben mark Pedersen, cand. polit. et exam art, Ph.D. Har studeret økonomi på Harvard og University of Chicago. Redaktør for Libertas og medlem af Libertas præsidium, bestyrelsesmedlem i Trykkefrihedsselskabets, ansat som økonom i en erhvervsorganisation

Henrik Gade Jensen, mag.art. i filosofi, projektleder ved CEPOS og blogger ved Jyllands-Posten. Medlem af Libertas præsidium. Har tidligere undervist i filosofi og samfundsvidenskab på Københavns Universitet og RUC. Mangeårig bidragsyder til den offentlige debat.

Eva Agnete Selsing (f. 1982) er specialstuderende i filosofi ved Københavns Universitet. Er bestyrelsesmedlem i Trykkefrihedsselskabet.

Otto Brøns-Petersen er cand.polit., samfundsøkonomisk direktør i Skatteministeriet og bidrager til Weekendavisens videnskabstillæg Ideer. Medstifter af Libertas og medlem af præsidium.

Milton Friedman (1912-2006) er en af det 20. århundredes største økonomer, amerikansk frimarkedsøkonom og liberal debattør, og den ledende figur indenfor Chicago school of economics, modtager af Nobelprisen i 1976 "for his achievements in the fields of consumption analysis, monetary history and theory and for his demonstration of the complexity of stabilization policy."

Christian Bjørnskov er lektor i nationaløkonomi på Aarhus Universitet, medlem af redaktionsbestyrelsen af tidsskriftet Public Choice og tidligere bestyrelsesmedlem af tænketanken Cepos. Hans forskning er primært fokuseret omkring politisk økonomi og langsigtet udvikling.

Den synlige hånd

Rare følelser, grimme kendsgerninger

Af Eva Agnete Selsing

Der går et spøgelse gennem Danmark. Det er den intellektuelle uhæderligheds poltergeist, der banker på døre og vægge i den offentlige debat og fortrænger sagligheden. Kendsgerninger er yt, og den varme mavefornemmelse er in. Den rare følelse trumfer virkeligheden, for kun få vil tage sig af eller associeres med de barske realiteter. Så hellere tale problemerne ned, forsøde atmosfæren med tomme, bluff-optimistiske kalorier, eller vende blikket den anden vej.

Ord som 'topskattelettelse', 'velfærdskoalitionen', 'formynderstat' og 'privat ejendomsret' forvises til historiens 'ekstremistiske' mødding. Ganske vist gør mange fremtrædende borgerlige meningsdannere, hvad de kan for at puste liv i debatten om disse; men aldrig uden den efterfølgende klagesang fra socialister af alle (parti)farver. For hvad så med hænderne, der bliver kolde? Og hvad med dem uden arme? Og skolebøgerne, kræftbehandlingen og CO2'en? Hvad med dem med fibromyalgi, kronisk træthedssyndrom og piskesmæld, der har for ondt i livet til at gå på arbejde? Hvad med de kvoter, der skal sikre, at det Onde Køn – mændene – ikke får held til at videreføre den strukturelle undertrykkelse af alt og alle? Og hvad med løvfrøen, hvis naturlige habitat svinder ind, fordi de slemme fabrikker insisterer på at få lov til at producere de livsfornødenheder, der sagtens kunne undværes, hvis vi bare alle sammen accepterede at bo i en jordhule?

Det er spørgsmål som disse, man er oppe imod, når man som borgerlig forsøger at pointere det indlysende: det er en *kendsgerning*, at vi som modydelse for en konfiskatorisk skattepolitik får fornøjelsen af en enorm, ineffektiv og gennembureaukratiseret offentlig sektor. Det er en *kendsgerning*, at den private ejendomsret i Danmark er de facto amputeret – med alverdens uheldige konsekvenser til følge, herunder hjerneflugt, reduceret velstand og en latterligt lav vækst. Og det er en *kendsgerning*, at Danmark er på vej mod den økonomiske afgrund, hvis der ikke laves reformer *asap*. Og alligevel vil venstrefløjen ikke have debatten. Ikke fordi

at den, der tier, samtykker. Nej, det er dels fordi disse kendsgerninger er farlige for alle dem, der lever i drømmen om fortsat at gøre Danmark til et tyvens paradys, hvor vi automatisk, og med et samlet korps af eksperter og ministre i ryggen, får adgang til andre menneskers hårdt tjente penge. Og hvor vi kan udøve stats sanktioneret kannibalisme på hinandens frihed. Og dels fordi virkeligheden er grim, og grimme sager giver grimme associationer, som igen fortrænger den rare følelse. Den intellektuelle uhæderlighed, der lader hånt om fakta og forherliger den lune fornemmelse, medfører en marginalisering af dem, der ønsker at forholde sig til virkeligheden.

Den psykologiske mekanisme, der får såvel almindelige danskere, men i høj grad også politikere fra alle grupperum på Christiansborg, til at nægte at tage stilling til disse problemer, er den samme, der præger debatten omkring islam og indvandring. For de nævnte ord er ikke de eneste, der er farlige. Prøv med 'æresdrab', 'jihad' eller 'totalitær ideologi' og du vil fluks møde en storm af forargede udfald – gerne rettet mod din person. Det er nemlig et ubehageligt emne, og vi mennesker stræber efter anseelse, ikke efter at blive sat i forbindelse med slige, slemme ting.

Vi kan se følelsernes sejr over kendsgerningerne i det faktum, at ord som 'racist', 'muslimhader' og 'islamofob' nærmest er blevet mainstream – på trods af, at de netop ikke forholder sig til virkeligheden, men som oftest blot udtrykker afsenderens eget sentiment. Det kan vi så tænke lidt over, mens vi synger en elegi over den åbne og frie debat. Over saglighed og courage.